

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Луганський національний університет імені
Тараса Шевченка»
Факультет педагогіки і психології
Кафедра розвитку дитини раннього і дошкільного віку

Ткаченко Діана Олександрівна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ В ЗДО

кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта»

Особистий підпис – _____

Науковий керівник –

кандидат педагогічних наук
доцент Гречишкіна І.А.

Зав. кафедри –

кандидат педагогічних наук,
доцент Гречишкіна І.А.

Лубни – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗДО	
1.1 Аналіз стану розроблення проблеми розвитку соціальних навичок дошкільника	8
1.2 Сутність поняття «соціальні навички» та особливості їх формування у дітей дошкільного віку.....	16
1.3. Критерії, показники та рівні розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку.....	23
Висновок до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗДО	
2.1 Діагностика стану сформованості соціальних навичок дітей дошкільного віку в ЗДО.....	38
2.2. Впровадження педагогічних умов у розвиток соціальних навичок дошкільників в ЗДО.....	55
Висновок до другого розділу.....	64
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність. Сучасне суспільство висуває нові вимоги до особистості, серед яких важливого значення набуває її здатність до якісної адаптації. До необхідних навичок належить рівень соціальної взаємодії, вміння конструктивно вирішувати конфлікти, виявляти емпатію та повагу до інших, вміти відстоювати власні кордони тощо. На нашу думку, формування цих якостей розпочинається ще з раннього дитинства. Саме на цьому етапі закладається початкове розуміння соціалізації та моделі поведінки у суспільстві.

Питання розвитку соціальних навичок дітей дошкільного віку у ЗДО полягає у пошуку нових підходів, методів викладання та потребі формувати навички соціалізації у дітей з раннього віку відповідно до вимог сучасного суспільства. Тому ця проблема є надзвичайно актуальною для практиків та вчених у галузі педагогіки та психології і повинна глибоко досліджуватись цими фахівцями.

Аналіз наукових джерел свідчить про високий інтерес до заданої теми і актуальність серед фахівців у галузі педагогіки та психології. Темою розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку займались такі автори, як А.Й. Капська, І.Д. Бех, С.П. Архипова, О.Л. Кононко, В.П. Кутішенко, С.П. Мельничук, О. Пошетун та інші.

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити умови розвитку соціальних навичок дітей у просторі ЗДО.

Об'єкт дослідження. Соціалізація дитини в просторі ЗДО.

Предмет дослідження. Процес розвитку соціальних навичок дошкільника в умовах ЗДО.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що розвиток соціальних навичок у дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти буде ефективнішим, якщо:

- освітній процес буде спрямований на формування соціальних компетентностей та емоційного інтелекту дітей дошкільного віку;
- будуть створені відповідні педагогічні умови, що враховують вікові, індивідуальні та психологічні особливості кожної дитини [1, 2].
- зміст і методи освітньої роботи будуть оновлюватись відповідно до сучасних підходів, в тому числі соціально-емоційне навчання та інтерактивні технології [3].
- система комунікації між працівниками ЗДО та батьками буде носити партнерський характер та спільну відповідальність за розвиток дитини;
- у закладі буде створено емоційно-безпечне середовище, яке стимулює співпрацю, взаємоповагу та підтримку;
- буде впроваджено систему моніторингу, яка дозволить оцінювати рівень розвитку соціальних навичок і коригувати педагогічний процес;
- діяльність дітей буде організована на основі спільних проєктів, колективних творчих справ, що сприятимуть розвитку командного духу тощо [4].

Для глибокого дослідження даної теми шляхом написання наукової роботи було сформовано наступні завдання:

- проаналізувати науково-теоретичні підходи до вивчення проблеми розвитку соціальних навичок дошкільників;
- з'ясувати сутність поняття «соціальні навички» та особливості їх формування у дітей дошкільного віку;
- визначити критерії, показники та рівні розвитку соціальних навичок у дошкільників;

- провести діагностику рівня сформованості соціальних навичок у дітей;
- визначити та запропонувати педагогічні умови для розвитку соціальних навичок дошкільників у ЗДО.

Методи дослідження добиралися відповідно до поставленої мети та завдань роботи, а також з урахуванням специфіки досліджуваного явища — розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку. У процесі дослідження використовувалися такі групи методів:

1. Теоретичні методи:

- *аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукових джерел* — для вивчення і систематизації науково-педагогічної та психологічної літератури з тематики соціального розвитку дошкільників, формування соціальних навичок, соціальної компетентності;
- *моделювання* — використовувалося для розробки педагогічних умов і визначення структури дослідження;
- *класифікація та систематизація понять* – застосовувалася для розмежування та впорядкування різних видів соціальних навичок, їхніх показників та критеріїв оцінювання, що дозволило вибудувати логічну структуру діагностичних інструментів.

2. Емпіричні методи:

- *систематичне спостереження* — застосовувалося для фіксації проявів соціальної поведінки дітей у природних умовах освітнього процесу (вільна гра, режимні моменти, заняття).
- *анкетування* — дозволило зібрати інформацію про уявлення дорослих щодо соціальної зрілості дітей, труднощі у формуванні комунікативних навичок та актуальні запити щодо освітнього процесу.

3. Методи діагностики:

- *соціальні ситуації* – застосовувався для дослідження здатності дітей розпізнавати емоції, передбачати наслідки власних дій та пропонувати конструктивні способи вирішення конфліктів [5].
- *сюжетно-рольові ігри* – для оцінювання здатності дитини домовлятися, співпрацювати та брати участь у колективній діяльності.
- *ігри на саморегуляцію* – для оцінювання рівня розвитку самоконтролю та емоційної регуляції [6].
- *емоційні картки* – для вивчення здатності дітей розпізнавати емоції та проявляти емпатію [7].

4. Педагогічний експеримент:

- визначення вихідного рівня сформованості соціальних навичок та виявлення проблемних зон.

5. Методи статичної обробки даних:

- *підрахунок середніх арифметичних показників* за кожним компонентом соціальних навичок (когнітивний, емоційно-ціннісний, мотиваційний, поведінковий, діяльнісний).
- *визначення інтегрального рівня* розвитку для кожної дитини та групи загалом.
- *порівняльний аналіз* – для обчислення результатів даних між середнім та старшим дошкільним віком, а також виявлення різниці у даних отриманих результатів.

Наукова новизна дослідження полягає у: теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку та емпіричній перевірці їх ефективності в освітньому середовищі ЗДО.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання запропонованих педагогічних умов і методичних рекомендацій у практиці вихователів, практичних психологів, керівників ЗДО з метою оптимізації процесу соціалізації дошкільників.

Апробація. Апробація результатів магістерського дослідження здійснювалася у процесі практичної роботи на базі приватного закладу дошкільної освіти «Приватний садочок Олени Ведернікової» у місті Києві. Емпіричне дослідження проводилося у середній та старшій вікових групах, що охоплювали 22 дитини віком від 4 до 6 років.

У ході апробації було впроваджено комплекс педагогічних умов, спрямованих на розвиток соціальних навичок дітей дошкільного віку, зокрема: створення соціально-комунікативного середовища, організацію сюжетно-рольових ігор («Магазин», «Будуємо разом», «Повернення іграшки»), використання ігор на саморегуляцію («Стоп-сигнал», «Червоне-зелене світло», «Ведмедик спить» тощо).

Отримані результати стали основою для розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення педагогічних умов розвитку соціальних навичок дітей у закладах дошкільної освіти.

Структура наукової роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить сторінки, що включають у себе 5 таблиць, 76 найменування у списку використаних джерел та 6 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗДО

Сьогодні соціалізація є важливим аспектом розвитку дитини, який варто розвивати із самого дитинства. Розвиток соціальних навичок у дітей дошкільного віку забезпечує гармонійний розвиток особистості і сприяє ефективній адаптації дитини у соціумі у майбутньому. Саме тому проблема формування соціальних навичок у дітей потребує детального аналізу та дослідження. Це допоможе запропонувати ефективні методи для покращення системи розвитку соціальних навичок у закладах дошкільної освіти.

1.1 Аналіз стану розроблення проблеми розвитку соціальних навичок дошкільника

Проблема розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку активно досліджується в українському та закордонному науковому просторі, зокрема, й педагогіці.

На нашу думку, сучасна концепція розвитку соціальних компетенцій особистості, яка здатна застосувати отриманий досвід та знання на практиці, готова активно взаємодіяти з іншими членами соціуму та долучатись до різних видів діяльності з полегшеною адаптацією до умов. Наукове осмислення проблеми розвитку соціальних навичок інтенсивно зростає у зв'язку з трансформацією цілей сучасної освіти, переходом до компетентнісної парадигми, акцентом на розвиток емоційного інтелекту та здатності до ненасильницької комунікації [8].

Дослідники у галузі педагогіки та психології виокремлюють основні аспекти розробки проблеми розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку. Основні з них такі:

- визначення поняття «соціальні навички»;
- визначення етапів розвитку соціальних навичок;
- методи діагностики та розвитку соціальних навичок;
- роль провідної діяльності (гри) у розвитку соціальних навичок;
- роль педагогів та батьків у процесі розвитку соціальних навичок;
- проблеми та труднощі у розвитку соціальних навичок;
- вплив навколишнього середовища та соціуму на формування соціальних навичок.

Отже, розвиток соціальних навичок у дошкільному віці має певні етапи, які необхідно визначити для ефективного дослідження. Насамперед, це складний і динамічний процес, заснований на особливостях вікової психології, зростаючій здатності до комунікації, саморегуляції та розвитку емоційного інтелекту. Т.І. Поніманська досліджує і визначає етапи розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку:

1. Етап адаптації до соціуму (молодший дошкільний вік, 3-4 роки).

Це період, коли дитина починає усвідомлювати наявність інших людей, вивчає поведінкові моделі дорослих та інших дітей. Також цей вік характеризується виникненням інтересу до колективної гри, а соціальні дії є наслідувальними, ситуативними та емоційно нестабільними.

2. Етап елементарної взаємодії (середній шкільний вік, 4-5 років).

У цей момент формується здатність до короткочасного партнерства, готовність до співпраці під час гри. Розпочинається процес опановування

мовленнєвих форм соціальної взаємодії: прохання, вибачення, подяка. Виникає розуміння простих правил, прийнятих у соціумі, а також моральних оцінок і наслідків поведінки.

3. Етап усвідомленої соціальної поведінки (старший дошкільний вік, 5–7 років).

З'являється свідоме дотримання норм поведінки у наявному соціальному середовищі, здатність до вирішення конфліктів через діалог, а також здатність до розуміння емоцій інших людей (емпатія), саморегуляції, рефлексії. Соціальні навички стають більш стійкими та узагальненими, формуються первинні моделі моральної поведінки [1, с. 34-37].

Зазначимо, що вікові межі цих етапів є нечіткими і можуть змінюватись залежно від індивідуального темпу розвитку та психологічних особливостей, рівня педагогічної підтримки у закладі, включення колективу та батьків у процес розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

Оцінювання рівня сформованості соціальних навичок у дітей дошкільного віку є необхідним етапом у педагогічному процесі, оскільки дозволяє виявити індивідуальні труднощі у взаємодії, сформованість комунікативних, емоційних і поведінкових компонентів соціальної компетентності та скоригувати освітній вплив. У практиці дошкільної освіти використовують як методи діагностики, так і методи розвитку соціальних навичок, що тісно взаємопов'язані. Розглянемо основні методи діагностики, які сприяють забезпеченню ефективності розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

- Спостереження – базовий метод, який дозволяє дослідити прояви соціальної поведінки дітей в умовах її звичної діяльності: гри, комунікації з дорослими та однолітками, під час занять.
- Методика діагностики рівня соціальної адаптації – це оцінює, як дитина взаємодіє в групі, дотримується правил, чи є схильною до конфліктів або тримається осторонь.

- Анкетування вихователів і батьків – це дозволяє отримати об'єктивну інформацію від дорослих про поведінку дитини в різних ситуаціях, зокрема, вдома, поза межами ЗДО.

- Проективні методи – спеціальні методики, що виявляють схильність до конструктивної чи деструктивної поведінки [9].

Застосування таких методів діагностики дозволяє отримати об'єктивну оцінку про розвиток поведінкових реакцій дитини у соціумі.

Ключову роль у питанні розвитку соціальних навичок дітей дошкільного віку відіграють методи розвитку. Зауважимо, що правильне використання методів забезпечує ефективне засвоєння отриманих дітьми знань та досвіду у соціумі.

У формуванні соціальних навичок пріоритет віддається ігровим, інтерактивним, тренінговим та моделюючим методам. До найбільш ефективних належать:

- сюжетно-рольова гра – це ключовий вид діяльності, де дитина має змогу опановувати соціальні ролі, правила взаємодії, способи вирішення конфліктів, а також набуває досвіду співпраці, прийняття рішень, чергування та відповідальності;

- театралізація – це найкращий метод для того, щоб вивчати і проживати емоції, наочно бачити проживання соціальних ситуацій, тренувати соціальну поведінку;

- колективно-творчі справи – розвиток творчого мислення, залучення до спільних проєктів, вміння працювати в колективі, а значить – шукати спільні рішення, отримувати навичку домовлятись і чути інших учасників проєкту;

- ігри на розвиток емоційного інтелекту – процес, що дозволяє пізнавати свої емоції, вміти регулювати свою поведінку тощо [3, с. 93-95].

В основі усіх методів розвитку соціальних навичок дітей дошкільного віку лежить гра. І.М. Богданова визначає «гру» як соціальну лабораторію, у якій дитина вчиться спілкуватись, керувати поведінкою, знаходити рішення, враховувати інтереси інших [10]. Через гру формується ряд необхідних навичок, таких як комунікативні, регулятивні, емоційно-соціальні та моральні.

Спостереження науковців доводять, що діти, які були залучені до творчої та ігрової діяльності, значно краще вміють домовлятися, проявляють емпатію, менше конфліктують та частіше ініціюють соціально прийнятну поведінку [11]. Саме під час гри у дитини формується здатність до прийняття соціальної ролі – одним із базових механізмів соціалізації. Таким чином, гра не лише є природною діяльністю дошкільника, а й виступає ефективним середовищем розвитку соціальної компетентності, дозволяючи дитині навчитися діяти у спільноті на засадах взаємоповаги, емпатії, відповідальності та співробітництва.

Важливими компонентами у процесі розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку є адаптація, розвиток комунікативних навичок, роль педагога у цьому процесі. Вчені досліджують поняття адаптації з точки зору педагогіки, пояснюючи її як процес пристосування живого організму до умов існування. З точки зору психології, адаптація – це залучення особистості до нових груп, а також видів діяльності, що прийняті у певному соціумі. Сучасні автори досліджують відносини індивіда із соціальним середовищем [12]. Цей вид адаптації розуміється як результат процесу різних змін, зокрема соціальних, соціально-психологічних, морально-психологічних тощо. Чимало провідних учених зараховують соціальну адаптацію до одного з головних соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості, що визначає її зрілість.

Роль педагога та батьків є визначальним компонентом у формуванні соціальних навичок дітей дошкільного віку. Мова йде не просто про організацію робочого простору, де дитина отримує гармонійний розвиток, а

про створення здорового емоційно безпечного середовища, де вона може отримати реальні ситуації соціальної взаємодії і навчитись застосовувати знання на практиці [13].

Фундаментальною думкою у питанні ролі педагога займають дослідження О.Л. Кононко, яка говорить: «педагог є соціальним модератором», який моделює ціннісно забарвлені взаємодії, допомагає дитині усвідомити свої почуття та прийняти почуття інших» [14]. Ефективний педагогічний вплив передбачає:

- системну реалізацію ігрових, тренінгових і проєктних форм роботи;
- підтримку індивідуального темпу розвитку дитини;
- розвиток емпатії, самоусвідомлення, навичок спільного прийняття рішень.

Не менш важливим аспектом є роль батьків у розвитку соціальних навичок дитини. Саме у родині дитина бачить перші поведінкові прояви, запам'ятовує реакції, способи спілкування тощо. На думку дослідників, роль батьків проявляється таким чином: у заохоченні до соціально-значущої поведінки, спільному вирішенні проблем, зокрема, з однолітками, формуванні цінностей та довірливих стосунків, де дитина вчиться висловлювати свої почуття [12].

Проаналізувавши праці педагогів та інших науковців можна зробити висновок, що соціальні навички дитини дошкільного віку формуються у результаті взаємодії педагогічного середовища і батьків. У цій системі важливо приймати положення не спостерігача, а активну участь, аби процес розвитку соціальних навичок міг забезпечити його ефективність.

Більшість науковців розглядають соціальні навички як частину соціальної компетентності дитини, яка проявляється у здатності взаємодіяти відповідно до норм у суспільстві, домовлятися, висловлювати свою думку, прохання тощо. На думку видатного педагога та доктора психологічних наук, І.Д. Беґа розвиток соціальних навичок тісно пов'язаний із процесом

становлення особистості як суб'єкта морального вибору, заснованого на саморегуляції, рефлексії та відповідальності [11].

Наукове осмислення ролі розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку трансформується через зміну цілей сучасної освіти та акцентами на емоційний розвиток дитини. Таким чином, змінюються і підходи до аналізу проблеми [15].

Важливою думкою у педагогіці є твердження науковиці О.Л. Кононко. Вона пояснює, що період формування соціальних навичок – це чутливий процес, коли дитина пізнає світ соціальних ролей, взаємодій і моральних оцінок. Однією з основних проблем, яку розглядає О.Л. Кононко є методи, які сприяють вивченню соціальних навичок у дітей. Авторка наголошує, що соціальні навички формуються через ігрову діяльність, процес моделювання життєвих ситуацій, взаємодію з дорослими та однолітками [14].

Отже, соціальні навички – це необхідні інструменти для соціалізації дитини, але в умовах сучасності існує й ряд проблем та труднощів, які варто ретельно досліджувати і покращувати систему виховання дітей. Дослідники поділяють причини проблем та труднощів недостатнього рівня розвитку соціальних навичок у ЗДО. (Таблиця 1)

Таблиця 1. Причини проблем і труднощів у розвитку соціальних навичок у ЗДО

Внутрішні	Зовнішні	Специфічні
<i>Недостатній рівень</i> мовленнєвого розвитку (мовленнєва пасивність утруднює самовираження дитини, її запитів і почуттів). <i>Емоційна незрілість</i> (схильність до імпульсивних реакцій, невміння контролювати емоції, що	<i>Недостатня увага до</i> <i>соціального та емоційного</i> <i>розвитку в ЗДО</i> (може бути зумовлена неправильними пріоритетами у локальних закладах ЗДО, недостатністю кваліфікації педагогів тощо).	Неспроможність вирішити конфлікт без втручання дорослого; прояв егоцентризму небажання ділитися, слухати інших;

ускладнює взаємодію з колективом). <i>Недостатній досвід взаємодії з однолітками</i> (поширена проблема в сучасних умовах за рахунок дистанційного навчання, надмірної опіки батьками чи соціальної ізоляції).	<i>Відсутність взаємодії педагога і батьків</i> (часто батьки не усвідомлюють важливість розвитку соціальних навичок для дитини дошкільного віку; відсутність зацікавленості педагогом/батьків у тісній комунікації). <i>Соціально-культурний контекст</i> (агресивні моделі поведінки, низька культура спілкування, міжособистісна неприязнь).	агресивність або, навпаки, повна соціальна пасивність; ігнорування соціальних правил (черги, чергування, звертання по допомогу).
--	---	---

Джерела: [6, с. 8-11], [16], [17].

Проблема розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку є актуальною у сьогоденні і має ряд важливих питань, які потребують аналізу і шляхів їх вирішення. Основними аспектами розвитку соціальних навичок є побудова етапів та стратегії розвитку, педагогічна та батьківська залученість до процесу, створення комфортних та безпечних умов для навчання. Важливу роль відіграють методи розвитку – сюжетно-рольових ігор, театралізацій, творчого та емоційного розвитку.

Найпоширенішими проблемами є внутрішні (недостатній рівень мовленнєвого розвитку, емоційна незрілість, недостатній розвиток взаємодії з однолітками), зовнішні (недостатня увага закладів дошкільної освіти до емоційного та соціального розвитку дитини, відсутність якісної взаємодії у системі «педагог-батьки») тощо.

1.2. Сутність поняття «соціальні навички» та особливості їх формування у дітей дошкільного віку.

На нашу думку, соціальні навички – це один із основних компонентів розвитку особистості, зокрема, у дошкільному віці. Формування цих навичок зумовлює позитивну соціальну адаптацію, розвиток комунікативних навичок, моральної зрілості та здатності до взаємодії у соціумі [18].

Соціалізація – це процес становлення особистості, засвоєння нею мови, соціальних цінностей і досвіду, відтворення і збагачення ним соціальних зв'язків і соціального досвіду. Дослідники розглядають процес соціалізації як важливе, багатоаспектне явище в житті людства. Важливим є вплив зовнішніх факторів на становлення особистості: сім'я, засоби масової інформації, громадські організації, ставлення у педагогічному колективі [11, с. 5].

Насамперед, варто розглянути поняття «соціалізації» та «соціальних навичок» у розрізі педагогіки. О.К. Гончарова у своїй статті розглядає поняття соціальної навички як особливі навички, що визначаються відповідним спілкуванням у окремих ситуаціях і зумовлені соціально кваліфікованою поведінкою. Авторка наголошує, що такі навички можна набувати, а отже, вивчати і практикувати на власному досвіді [11, с. 5-7]. Важливо, що процес навчання включає в себе не лише набуття навички, а й сукупність теоретичних та практичних знань «як, де і коли» застосовувати ці навички у соціумі.

Цю думку підтверджують й праці інших дослідників. С.П. Архипова та

Г.Я. Майборода вказують на те, що соціальні навички охоплюють уміння домовлятися, чути і слухати, працювати в парі або колективі, розв'язувати конфлікти і вміти регулювати свою поведінку [19]. Ми погоджуємось із цією думкою, адже поведінкові прояви соціалізації – це вміння

пристосовуватись до правил та норм поведінки, ефективно взаємодіяти з колективом та дорослими, вміти регулювати свою поведінку [20].

Досліджуючи питання набуття життєвих навичок дитиною дошкільного віку, Т. Воронцова розглядає поняття «соціальних навичок» як групу міжперсональних життєвих навичок, які включають у себе наступні складові: ефективне спілкування та співпереживання, регулювання конфліктів та здатність до саморегуляції, поведінкові реакції на життєві ситуації в межах норм суспільства [14, с. 13-18]. Натомість інші вчені розглядають поняття соціальних навичок як складник соціальної компетентності. Наприклад, О. Колмикова виокремлює ряд важливих соціальних навичок: ухвалювати рішення та робити вибір, аналізувати себе, розуміти свої вчинки і вміти нести відповідальність, відстоювати власну точку зору, приймати та дотримуватись законів товаришування, бути дружелюбним тощо [15, с. 54-59].

У вітчизняній науці поняття «соціалізація» має наступне тлумачення: «це процес інтеграції індивіда в соціум, засвоєння ним соціальних норм, цінностей і моделей поведінки». Ця думка зумовлена тим, що процес соціалізації у ранньому шкільному віці є первинним, у момент, коли дитина вперше відділяється від родини і навчається співіснувати з іншими індивідами у колективі [21].

О.Л. Кононко визначає дошкільний вік як сенситивний період соціалізації, коли дитина активно включається у нові види взаємодії та оволодіває базовими соціальними компетенціями. Вона підкреслює, що «соціальна компетентність – це здатність дитини діяти відповідно до соціальних очікувань у типових і нетипових ситуаціях, адекватно реагувати на виклики взаємодії» [3, с. 101].

На основі детального дослідження та аналізу теоретичного ґрунту у вигляді наукових праць про проблеми розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку, можна підсумувати і сформулювати власне бачення розкриття поняття «соціальних навичок». Для висвітлення цього поняття у

педагогічному розрізі, варто розглянути його як комплекс життєвих навичок людини, що включає здатності людини:

- вчитись і розпізнавати власні емоції та почуття, розуміти причинно-наслідкові зв'язки своїх емоцій;
- здійснювати аналіз власних поведінкових реакцій у взаємодії з іншими людьми;
- вміти знаходити вирішення конфліктних ситуацій, конструктивного спілкування;
- демонструвати емпатію (чути, слухати і приймати емоції іншої людини, ставити себе на місце іншої людини);
- успішно і ефективно взаємодіяти з конкретними людьми або в різних групах;
- діяти в умовах невизначеності, керувати змінами, спираючись на соціальні цінності культури світу.

Важливою складовою у дослідженні є думка закордонного досвіду. Науковці CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, США) до складу соціальних навичок відносять: самосвідомість; соціальну свідомість; навички взаємин; відповідальне прийняття рішень; саморегуляцію [21].

Отже, соціальні навички у дошкільному віці – це сукупність процесів та поведінкових проявів, які відображають ефективну взаємодію дітей у колективі. Дитина, яка набуває соціальні та необхідно життєві навички і практикує їх у реальному житті – це вже, особистість, яка здатна регулювати свою поведінку, вміти знаходити рішення, взаємодіяти з однолітками та дорослими, активно долучатись до будь-якої діяльності тощо. Наукові праці та теоретична засади у сучасній освіті доводять, що соціальна навичка у ЗДО – це не просто вміти спілкуватись. Це розвиток емоційного інтелекту, емпатії, впевненості у собі, розуміння моральних та поведінкових норм у суспільстві, зацікавленість у культурному розвитку та багато інших

аспектів, які можна і потрібно вивчати і застосовувати у реальних життєвих ситуаціях [22].

Формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку – це фундаментальним етапом розвитку дитини, і охоплює сукупність методів та засобів, які впливають на ефективний гармонійний розвиток ще з раннього дитинства. На ефективність та відповідність цього процесу впливає низка внутрішніх та зовнішніх факторів, від яких залежить доцільність розвитку соціальних навичок у ЗДО.

Спочатку розглянемо психолого-педагогічне тло процесу формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку. Це вікові особливості розвитку, індивідуальний темп зростання дитини, характер середовища, у якому зростає дитина, характер її основної діяльності, педагогічна підтримка тощо. Важливо, що цей процес не повинен бути спонтанним, а мати чітку структуру дій та методів розвитку дитини [23].

Розглянемо декілька основних факторів, які мають ключову роль у формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

1. Чутливість дітей дошкільного віку до соціальної адаптації. За даними М.В. Савчин та Л.П. Василенко сенситивним віком вважається період від 3 до 6(7) років до розвитку комунікативних, емоційних та моральних складових навчання і розвитку в ЗДО. Важливо зрозуміти, що у цей період дитина відкрита до нового: знань, досвіду, інформації, соціального навчання та активного вивчення моделей поведінки. З нашої точки зору, у цей період необхідно завоювати довіру дитини, підтримати і дати змогу зростати у безпечному та комфортному середовищі [24]. За Т.О. Піроженко, «дошкільник надзвичайно чутливий до проявів схвалення, прийняття, доброзичливості чи навпаки — ігнорування та відторгнення, і це визначає характер формування соціальних патернів». Ця думка лише підтверджує необхідність створювати доброзичливу атмосферу, у якій між дитиною та дорослим, а також

між однолітками виникає дружелюбне ставлення, спілкування та інші взаємодії [18, с. 4-7].

2. Роль наслідування та моделювання. Оскільки, моделювання та наслідування – це основні механізми соціального навчання у дошкільному віці, це важливі особливості розвитку соціальних навичок у ЗДО. У дошкільному віці діти дуже швидко зчитують та повторюють поведінку дорослого, тому ще одним завданням педагогів і батьків – бути ввічливим, дотримуватись поведінкових і моральних правил, прийнятих у суспільстві тощо. Таким чином, для дитини дорослий може стати етичним зразком поведінки [25].

3. Тип провідної діяльності. Ми знаємо, що основним видом діяльності дитини у дошкільному віці є гра. Її основними цілями у навчанні дошкільнят є розвиток міжособистісної взаємодії, прийняття соціальних ролей, моделювання реальних життєвих ситуацій тощо. Особливістю застосування гри у навчанні дітей дошкільного віку є результат: контроль поведінки відповідно ролі, вміння домовлятися і планувати, вирішувати конфлікти з урахуванням думки інших, переживання і відображення емоцій [14].

4. Емоційний комфорт, відчуття безпеки, визнання з боку дорослих є необхідною умовою формування довірливих соціальних зв'язків. Якщо в родині чи ЗДО переважають авторитарні, гіперопікунські або емоційно холодні стилі спілкування, це гальмує розвиток ініціативності, відповідальності, відкритості в дитини [26]. На нашу думку, це одна із найважливіших особливостей формування соціальних навичок у дошкільному віці. Адже без відчуття довіри, емоційної безпеки та поваги дитина не зможе унаслідувати адекватні поведінкові норми і відчувати себе безпечно [27].

5. Ситуативність і конкретність засвоєння соціальних норм. Дошкільники опановують соціальні навички не шляхом абстрактного

навчання, а в конкретних контекстах, що мають для них значення. Наприклад, поняття «справедливість» для дитини набуває сенсу тоді, коли вона стикається з чергуванням або розподілом іграшок. Тому формування соціальних навичок повинне здійснюватися через: розбір реальних ситуацій (обговорення конфліктів); використання моральних казок; спільне ухвалення рішень у грі; педагогічне коментування поведінки

6. Урахування індивідуальних особливостей дитини. Діти мають різні стартові можливості соціального розвитку залежно від типу темпераменту, мовленнєвої активності, особливостей виховання. Наприклад: дитина з холеричним темпераментом може мати труднощі з саморегуляцією; інтровертована — потребує більше часу для встановлення контактів; діти з мовленнєвими порушеннями — потребують спеціальних прийомів у розвитку комунікативних умінь. Саме тому підхід до формування соціальних навичок має бути гнучким, диференційованим, емоційно підтримувальним.

7. Роль батьків у формуванні соціальних навичок у дошкільному віці. Це важливий фактор у становленні особистості в цілому. Батьки — це первинний приклад, поведінку якого може зчитати і унаслідувати дитина. А ще це додаткова підтримка і розвиток комунікативних навичок, активну підтримку, відчуття безпеки і довіри. На нашу думку, батьки можуть:

- створити емоційно безпечне середовище, де емоції дитини будуть почутими і прийнятими, а до розвитку та дій будуть ставитись із розумінням, підтримкою та повагою;
- вчити ділитись, що дозволить розвивати у дитині емпатію, розуміти потреби інших;
- навчити дітей ефективно і конструктивно вирішувати конфлікти.

8. Розвиток соціальних навичок в умовах сучасності. Сьогодення диктує нові умови, під яку адаптується і система освіти. Через зовнішні фактори (військовий конфлікт, пандемія, погодні умови) часто навчання стає дистанційним, стресовим, нестабільним. Тому сьогодні, як ніколи потрібно адаптовуватись не лише до сучасних методів виховання дитини, а й до зовнішніх умов і способів. Недостатній рівень соціалізації може спричинити низку негативних наслідків: соціальну ізоляцію, залежність від соціальних мереж, наслідки небезпечного спілкування в Інтернеті [28].

Розвиток соціальних навичок є критично важливим етапом у формуванні повноцінної особистості. Вони не тільки визначають успіх у соціумі, але й впливають на академічний та професійний розвиток. Батьки та вчителі мають велику відповідальність у створенні умов для розвитку цих навичок, наданні позитивного прикладу та активному впливі на процес виховання. Розвинуті соціальні навички становлять фундамент для формування взаєморозуміння, толерантності та успішної інтеграції в сучасне суспільство.

1.3. Критерії, показники та рівні розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку

Формування соціальних навичок у дошкільному віці посідає особливе місце у гармонійному розвитку особистості і є динамічним процесом, який потребує детального дослідження. Насамперед, важливо визначити поняття «соціальних навичок» і особливості їх формування для дітей дошкільного віку.

У контексті дошкільної освіти і виховання, соціальні навички – це ті уміння та знання, які можуть забезпечити ефективну взаємодію між дитиною та іншими суб'єктами: однолітками, дітьми, педагогами та батьками. Питанню соціалізації присвячують праці практикуючі педагоги, вихователі та інші дослідники.

Наприклад, Т.О. Піроженко визначає поняття «соціальні навички» у закладах дошкільної освіти як «здатність дитини вступати в контакт, ініціювати і підтримувати взаємодію, узгоджувати власні дії з бажаннями і потребами інших під час взаємодії» [18, с. 4-7]. Авторка наголошує на необхідності створення таких педагогічних умов, у яких дитина зможе розвивати ініціативність, вміння взаємодіяти, здатність до кооперацій тощо. Таке твердження зумовлює проаналізувати наявний підхід до розвитку дітей у дошкільному середовищі, а також пошук нових методик для удосконалення наявної системи.

Проаналізувавши наукові твердження можна сказати, що соціалізація – це процес, де дитина набуває розуміння правил, норм поведінки і взаємодії, прийнятих у певному суспільстві. Вчені наголошують, що диференціювати це поняття можна з адаптацією дитини дошкільного віку до умов соціального середовища, а також – активний процес взаємодії із суспільством через набуті соціальні навички [22, с. 4-6].

Влучно розкривають поняття соціалізації соціологи та педагоги: С. Курінна, В. Піча, А. Ручка, Н. Сайко. На думку дослідників, це природний

процес, який включає в себе цілий спектр розвитку навичок людської особистості – свідомість, емоції, здібності, навички спілкування тощо. У дошкільному віці процес соціалізації можливий під час виховання і навчання, в результаті чого маленька дитина починає формуватись як особистість, людина, яка має історичний досвід і приналежність до повноцінного суспільства [23, с. 10-12].

І. Бех тісно пов'язує соціалізацію з морально-ціннісним аспектом. Автор фундаментальних праць у сфері педагогіки визначає процес набуття соціальних навичок не тільки як навчання, а й особистісно орієнтоване виховання. Він зазначає, що соціальні вміння формуються не лише як наслідок навчання, а й як результат морально-ціннісного становлення дитини. Бех розробив рівні сформованості соціальних навичок, що базуються на моральній рефлексії, здатності дитини діяти у відповідності до засвоєних цінностей [29].

Отже, соціальні навички – це сукупність знань та вмінь, які дитина набуває під час навчально-виховного процесу і які дозволяють їй активно взаємодіяти у суспільстві, ініціювати дії, комунікувати та враховувати бажання інших під час цього процесу. А соціалізація – це складний та динамічний процес, у ході якого дитина засвоює норми та цінності, прийняті у певному суспільстві. Педагоги та вчені у своїх працях акцентують увагу на ключовому засобі для розвитку необхідних соціальних навичок – грі. Тобто, під час ігрової діяльності, діти дошкільного віку приміряють на собі соціальні ролі, вчаться взаємодіяти з іншими, співпереживають і навіть вирішують конфлікти. На нашу думку, соціалізація є невід'ємним процесом формування щасливої, впевненої в собі, особистості у майбутньому. Адже це впливає на активну взаємодію її у суспільстві [30].

У матеріалах Базового компоненту освіти дошкільної освіти вказано, що формування соціальних навичок у дитини дошкільного віку розкривається через здатність до взаємодії, поваги до інших та дотримання правил співжиття [16, 31].

З нашої точки зору, розвиток комунікативних навичок є багатокомпонентним і важливим процесом, оскільки саме тоді у дитини з'являється усвідомлення моральної поведінки, нове коло спілкування тощо. Тому важливо почати закладати основи комунікативних навичок і розвивати впевненість у собі і прививати почуття емпатії. Про особливості розвитку соціальних навичок у закладах дошкільної освіти наголошують праці українських та закордонних дослідників у сфері педагогіки, психології та соціології.

Так, у статті Н.П. Кубата і М.М. Айзенбарт вказують на процес розвитку соціальних навичок (або соціальної компетенції у дошкільному віці) як умову і результат успішної соціалізації. Автори розглядають це явище як одну з основ побудови сильної особистості в майбутньому, здатної до врегулювання внутрішніх і зовнішніх конфліктів, легкої адаптації у соціумі. Однією з особливостей розвитку соціальних навичок – вміння освоювати дитиною соціальні норми і правила, які виникають на етапах соціальної взаємодії [24, с. 45-49]. У статті наголошується, що саме у дитячому колективі під час правильно організованого навчально-виховного процесу діти набувають навичок співжиття, досвіду в колективній діяльності, взаємодії та спілкування [32].

У контексті розвитку соціальних навичок у дошкільнят І. Рогальська-Яблонська розглядає й живе спілкування між усіма суб'єктами взаємодії. Коли дитина спілкується з дорослими та однолітками, вона вчиться не просто взаємодіяти, а враховувати їх інтереси та потреби, відповідати на запити, застосовувати правила поведінки та моральні принципи, прийняті у суспільстві [25, с. 354].

На основі проаналізованої літератури можна виокремити наступні особливості формування соціальних навичок у закладі дошкільної освіти:

- Ігрова взаємодія. Під час сюжетно-рольових ігор у садочку розвивається багато важливих навичок для дитини, де вона приміряє соціальні ролі, вчаться домовлятися і взаємодіяти, приймати

іншу точку зору і вирішувати конфлікти. Наголошуємо, що гра – це провідний процес діяльності дитини у будь-яких обставинах: у садочку, вдома, на вулиці [33, 34].

- Досвід дорослого, який знаходиться поряд. Поведінка та установки дорослих, які знаходяться поруч з дитиною і є прикладами унаслідування для дитини, відіграють важливу роль у розвитку соціальних навичок. Педагоги та батьки є прямими провідниками соціального досвіду, надають зразки поведінки, пояснюють соціальні ситуації і допомагають рефлексувати свої дії у соціумі.

- Емпіричність і ситуативність. У дошкільному віці дітям важливо чути не абстрактні правила, а брати участь у змодельованих ситуаціях, котрі нагадують реальні. Так дитині найлегше проживати свій перший досвід, запам'ятовувати реакції і вчитись застосовувати набутий досвід [27, с. 2]

- Емоційний інтелект. На нашу думку, це важлива особливість формування соціальних навичок для дітей. Адже розвиток емоційного інтелекту допомагає краще розуміти власні емоції, рефлексувати, будувати здатність до емоційної саморегуляції, розуміння почуттів інших людей тощо [28, с. 240].

Отже, особливостями формування і розвитку соціальних навичок у закладах дошкільної освіти є діяльність, комунікація з педагогом та однолітками, а також розвиток інших, не менш важливих навиків для дитини: емоційного інтелекту, творчості та уяви, проживання досвіду, здатності до саморегуляції і вирішення конфліктів. Правильна стратегія розвитку дітей дошкільного віку повинна бути орієнтована на урахування вікових особливостей, індивідуальний темп дитини і особливості характеру [35].

Майбутній розділ експериментального дослідження повинен ґрунтуватись на детальних методах діагностики стану ефективності розвитку соціальних навичок дітей дошкільного віку у закладах ЗДО

та критеріях оцінювання результатів діагностики. Дослідимо методи діагностики у нашій кваліфікаційній роботі та місце їх застосування під час емпірично-експериментальної частини. Вибір методів діагностики у роботі базується на специфіці розвитку дітей дошкільного віку, з урахуванням методик розвитку, вікових особливостей, реальної взаємодії дітей і дорослих у закладах дошкільної освіти. Основними теоретичними положеннями, якими ми керуємось у дослідженні є документ Базового компоненту дошкільної освіти (2021) та проаналізованих досліджень українських науковців, педагогів та практичних вихователів у садочках, які досліджували систему розвитку дітей дошкільного віку: О.Л. Кононко, І.Д. Бех, Т.О. Піроженко, О.Ю. Хартман, І.М. Богданова, Г.М. Злотнік та інші.

Важливо, що дослідження та діагностика реального стану ефективності розвитку соціальних навичок дітей дошкільного віку у ЗДО повинно базуватись на комплексності та достовірності застосування методів діагностики.

1. Спостереження за поведінкою дитини у природніх умовах.

Важливо дослідити розвиток соціальних навичок дитини у звичних

для неї умовах під час перебування у ЗДО. Метод спостереження є базовим інструментом для виявлення характеру соціалізації дитини у повсякденному житті: під час гри, на заняттях та під час інших режимних моментів протягом дня. Як зазначає О.Л. Кононко, спостереження є базовим методом діагностики соціально-комунікативного розвитку [36]. Вчені наводять приклади індикаторів, за допомогою яких можна відслідкувати рівень розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку:

- дитина здатна ділитись іграшками, вміє сприймати і розуміти правила гри та слідувати ним;

- вміє чекати своєї черги без нагадування дорослого;
- здатна до емпатії, розуміє емоції інших, може реагувати на них, співпереживає;
- виявляє цікавість до спільної гри та взаємодії, співпраці з однолітками та дорослими;
- розуміє правила поведіння у колективі, дотримується норм етикету відповідно до віку [37].

На нашу думку, застосування метода спостереження дає змогу не лише оцінювати теоретичні знання про правила та норми поведінки у колективі серед однолітків, а й прослідкувати реальні поведінкові реакції на різні ситуації під час навчально-виховного процесу. Інтеграція розвитку соціальних навичок дітей є невід’ємною складовою повсякденного розвитку.

2. Метод моделювання соціальних ситуацій.

Під час діагностування важливо дослідити рівень розвитку соціальних навичок на практиці, де дитина реалізовує їх у різних запропонованих ситуаціях. Для цього ефективним методом дослідження є моделювання соціальних ситуацій. Зазвичай, це спеціально організовані заняття чи інтегровані інтерактиви для групи дітей з урахуванням віку [38].

Основним інструментом, який застосовується під час організації такого заняття, є сюжетно-рольова гра, оскільки, це провідний вид діяльності дошкільника. Завдяки методу моделювання соціальних ситуацій можна дослідити рівень формування і розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку, тому що це – звичне середовище для кожної дитини і тут вона відчувається комфортно.

Принцип методу полягає у підготованих сценаріях ігрової діяльності для дітей, комплексі ігор, де дитина розкриває декілька важливих показників: як дитина входить до соціальної ролі і розуміє

її; чи здатна вона домовлятися з іншими дітьми без конфлікту, рівень регулювання власних емоцій під час гри, конфліктних ситуацій, чи вміє слухати і сприймати правила гри тощо.

Отже, метод моделювання соціальних ситуацій дає змогу не просто оцінити теоретичні знання, а й побачити вміння дитини використовувати їх на практиці.

3. Анкетування батьків та вихователів.

При діагностиці ефективності розвитку дитини важливо проаналізувати відгуки дорослих: педагогів та батьків. Це дозволяє дослідити поведінкові реакції дитини у звичному для неї середовищі – вдома та під час навчально-виховного процесу і підвищити достовірність результатів діагностики. Дослідники та практикуючі педагоги виокремлюють основні аспекти, які відображаються в анкетуванні батьків та вихователів. Наприклад:

- чи вміє дитина ділитись іграшками?
- Як часто пропонує допомогу іншим чи співпереживає?
- Як дитина реагує на зауваження з боку дорослих?
- Як поводить себе у конфліктних ситуаціях [39]?

4. Адаптивний проєктивний метод (метод незавершених соціальних історій).

Цей метод полягає у поєднанні проєктивного та когнітивного підходів. Таким чином, під час діагностування можна дослідити розуміння дитиною соціальних норм та правил.

Метод незавершених соціальних ситуацій часто використовують у діагностиці сучасної системи розвитку дитини у закладах дошкільної освіти та відповідає Базовому компоненту дошкільної освіти де соціальна компетентність дитини визначається як здатність взаємодіяти з іншими людьми, дотримуватись норм і правил співжиття, вирішувати конфлікти конструктивно [33, с. 28].

Під час такого дослідження застосовуються дидактичні картки, сценарії різних соціальних ситуацій, де дитина повинна зробити вибір і продемонструвати навички під час гри. Основною метою та завданнями методу є виявлення рівня когнітивного розуміння соціальних правил поведінки, дослідження способів вирішення конфліктних ситуацій дитиною, оцінити розвиток емоційно-ціннісного компоненту. Отримані результати цього діагностування можна використовувати дані для планування формувальних педагогічних умов.

5. Картки/Журнали спостереження.

Якісна діагностика розвитку соціальних навичок у закладах дошкільної освіти полягає у регулярному моніторингу прогресу розвитку дитини протягом експерименту. Для цього важливо систематизувати і поповнювати результати, куди буде включено початкові, проміжні та фінальні результати. Відповідно до вимог Базового компоненту освіти карта спостереження у такому разі повинна містити перелік ключових соціальних знань та умінь та програм «Вчимося жити разом» і «Впевнений старт» [40].

Особливості формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку і запити сучасного суспільства формують основні компоненти освіти у дошкільному навчальному закладі, прописані у Базовому компоненті дошкільної освіти і досліджені у працях сучасних вчених [41].

1. Когнітивний компонент. Це один із базових компонентів у формуванні соціальних навичок для дітей дошкільного віку. Він визначає знання дитини про соціальні норми, правила, моральні поняття та наявні моделі поведінки. Згідно з матеріалами Базового компонента дошкільної освіти (2021) дитина має опановувати знання про прийнятні прояви поведінки у групі з однолітками та дорослими, що формує основу для моральної самовідомості [16].

2. Емоційно-ціннісний компонент. Це важливий аспект для побудови і розвитку емоційного інтелекту дитини, її здатність реагувати на дії інших, проявляти емпатичність і чуйність, співпереживати тощо. Так дитина може усвідомлювати стан інших і розпізнавати власні емоції. На нашу думку, цей компонент є базовим у розвитку соціальних навичок.

3. Мотиваційний компонент. Бажання до взаємодії у суспільстві прокладає шлях до набуття соціального досвіду, який дитина вчиться застосовувати під час ігрової, комунікативної і навчальної діяльності. Мотивація визначає потребу дитини у соціалізації в цілому, бажанні спілкуватись із однолітками та дорослими, грати і брати участь у спільній діяльності. Як зазначає О.Л. Кононко, саме мотиваційний компонент забезпечує активне включення дитини у соціальні відносини і розвиватись відповідно [14].

4. Поведінковий (операційно-діяльнісний компонент). Це конкретні знання і вміння дитини, які вона набуває під час навчально-виховного процесу. Наприклад, вміння слухатися, вітатися, ділитись речами, грати за правилами і домовлятися, проявляти ініціативу тощо [42].

5. Навчально-діяльнісний компонент. Це здатність дитини засвоювати соціальні норми, ролі і правила під час освітньої діяльності. Він включає гру як основу діяльності дитини, а також пізнавальну активність, моделювання життєвих ситуацій, вирішення заданих ситуацій тощо.

Формування соціальних навичок є динамічним процесом, який потребує системного спостереження, аналізу та корекції. Для ефективної педагогічної роботи важливо не лише формувати певні соціальні вміння, а й уміти діагностувати рівень їх розвитку, виявляти проблемні зони та визначати динаміку змін. З цією метою в науковій та практичній педагогіці

застосовують критерії, показники та рівні сформованості соціальних навичок, адаптовані до вікових можливостей дошкільників.

На основі аналізу і виокремлення основних компонентів формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку ми сформуваємо основні критерії, показники і рівні навичок. Розглянемо таблицю нижче (Таблиця 2).

Таблиця 2. Критерії, показники і рівні формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку

Компонент	Критерії	Показники	Рівні
Когнітивний	Знання про соціальні норми і правила поведінки.	Знання правил і норм поведінки.	<i>Високий рівень:</i> дитина усвідомлено дотримується правил, може пояснити їх значення. <i>Середній рівень:</i> знає правила, але виконує їх лише з нагадуванням. <i>Низький рівень:</i> слабо орієнтується в правилах, часто їх порушує.
	Усвідомлення соціальних ролей.	Вміння розпізнавати соціальні ролі (друг, вихователь, сусід тощо).	<i>Високий рівень:</i> правильно розпізнає ролі, може аргументувати моральну оцінку. <i>Середній рівень:</i> іноді плутає ролі, оцінка поведінки — ситуативна. <i>Низький рівень:</i> не розуміє ролей, не виражає моральних суджень.
	Вміння аналізувати ситуації.	Орієнтація в причинах і наслідках соціальної поведінки.	<i>Високий рівень:</i> прогнозує наслідки вчинків, пропонує рішення. <i>Середній рівень:</i> оцінює ситуацію лише з допомогою дорослого. <i>Низький рівень:</i> не аналізує причинно-наслідкових зв'язків.
Емоційно-ціннісний компонент	Емпатійність і чутливість.	Вміє виявляти співпереживання до інших.	<i>Високий рівень:</i> виявляє емпатію, моральну реакцію.

			<i>Середній рівень:</i> співпереживає у знайомих ситуаціях. <i>Низький рівень:</i> не співпереживає, байдужий.
	Емоційна реакцію на дії інших.	Доброзичливо реагує на емоційний стан однолітків.	<i>Високий рівень:</i> адекватна та щира реакція. <i>Середній рівень:</i> помірна реакція, лише в простих ситуаціях. <i>Низький рівень:</i> відсутня або неадекватна реакція.
	Позитивне ставлення до оточуючих.	Вміє виявляти оцінку «добре/погано» до дій інших і своїх.	<i>Високий рівень:</i> проявляє доброзичливість постійно. <i>Середній рівень:</i> позитивне ставлення вибірково. <i>Низький рівень:</i> часто агресивний або закритий.
Мотиваційний компонент	Прагнення до взаємодії.	Самостійно ініціює спілкування з однолітками.	<i>Високий рівень:</i> постійно ініціює спілкування. <i>Середній рівень:</i> охоче долучається. <i>Низький рівень:</i> уникає контактів.
	Інтерес до спільної діяльності.	Проявляє бажання до рольових ігор.	<i>Високий рівень:</i> бере активну участь, ініціює ідеї. <i>Середній рівень:</i> виконує запропоновані дії. <i>Низький рівень:</i> пасивний, не виявляє зацікавлення.
	Вольова готовність до взаємодії.	Виявляє наполегливість під час спільної гри, взаємодії.	<i>Високий рівень:</i> демонструє наполегливість. <i>Середній рівень:</i> виконує завдання із підтримкою. <i>Низький рівень:</i> швидко втрачає інтерес, уникає зусиль.
Поведінковий компонент	Володіння соціальними діями в різних ситуаціях.	Вміння домовлятися, слухати, чергуватися.	<i>Високий рівень:</i> самостійно діє відповідно до ситуації. <i>Середній рівень:</i> діє за зразком. <i>Низький рівень:</i> потребує постійної допомоги.

	Дотримання правил спілкування.	Вміння до саморегуляції, самоконтролю.	<i>Високий рівень:</i> дотримується правил у будь-якій ситуації. <i>Середній рівень:</i> у знайомому середовищі. <i>Низький рівень:</i> порушує правила.
	Прояви прийнятої поведінки.	Дотримання норм етикету (привітання, прохання, подяки).	<i>Високий рівень:</i> демонструє ввічливість, повагу. <i>Середній рівень:</i> іноді застосовує етикет. <i>Низький рівень:</i> ігнорує соціальні норми.
Діяльнісний компонент	Активність у навчальній та ігровій діяльності.	Бере участь у командних іграх і вправах.	<i>Високий рівень:</i> активно включається, ініціює взаємодію. <i>Середній рівень:</i> виконує прості завдання у групі. <i>Низький рівень:</i> уникає участі або пасивний.
	Здатність до розподілу ролей і обов'язків.	Приймає участь у спільній діяльності і підтримує її згідно правил.	<i>Високий рівень:</i> добровільно бере ролі, дотримується їх. <i>Середній рівень:</i> виконує ролі за вказівкою. <i>Низький рівень:</i> не приймає ролі, не виконує обов'язків.
	Уміння працювати у колективі.	Вміє взаємодіяти у колективі і досягати спільного результату.	<i>Високий рівень:</i> взаємодіє ефективно, узгоджено. <i>Середній рівень:</i> співпрацює за сприятливих умов. <i>Низький рівень:</i> уникає співпраці, створює конфлікти.

Джерела: [36], [43], [44].

Розробка і аналіз критеріїв, показників і рівнів формування соціальних навичок дозволяє чітко і якісно досліджувати та діагностувати системи освіти у дошкільному закладі. На основі проаналізованої літератури ми визначили п'ять основних компонентів формування

соціальних навичок, які охоплюють ключові аспекти становлення особистості у соціумі.

Для кожного компонента запропоновано три чітко окреслені критерії, що дозволяє комплексно підходити до аналізу соціальної компетентності дитини. Відповідні показники і трирівнева шкала (високий, середній, низький рівень) забезпечують точне виявлення індивідуального рівня сформованості навичок та слугують орієнтиром для подальшого педагогічного впливу.

Розроблена система оцінювання є дієвим інструментом для педагогів і психологів закладів дошкільної освіти, дозволяючи здійснювати моніторинг, прогнозувати динаміку розвитку соціальних навичок у процесі освітньої взаємодії.

Висновки до першого розділу

У першому розділі роботи ми дослідили теоретико-методологічні засади формування соціальних навичок дітей дошкільного віку у закладах освіти. Аналізуючи наукову літературу та Інтернет-джерела, можна сказати, що соціальні навички у дошкільному віці – це невід’ємна складова становлення особистості, завдяки якій формується активні взаємодія у суспільстві.

Під час дослідження було опрацьовано праці вчених у сфері педагогіки, психології і соціології. Соціальні навички – це багатокомпонентний процес, що означає здатність дитини взаємодіяти у суспільстві, розуміти і проявляти норми поведінки у суспільстві, вирішувати конфлікти тощо. Особливостями розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку є врахування вікової психології та індивідуальних характеристик дитини, орієнтація на види діяльності у закладі дошкільної освіти, емоційний розвиток та відношення дорослих під час навчально-виховного процесу.

Сучасні дослідження розглядають також і проблеми, які виникають під час навчання дошкільнят і бар’єри, що утруднюють процес формування соціалізації дитини. Дослідження проблем дає поштовх для пошуку нових підходів та методів розвитку соціальних навичок у дошкільному віці. Тому ми визначили поняття «соціальних навичок» і їх основні компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний, мотиваційний, поведінковий і діяльнісний.

Для глибокого розуміння ми сформуvalи основні критерії, показники і рівні розвитку соціальних навичок дитини. Це забезпечує якісну діагностику системи сучасної освіти дошкільних навчальних закладів і їх підходів. Аналіз дає змогу розробити актуальні сучасні підходи і рекомендації для удосконалення системи освіти для дітей дошкільного віку.

Таким чином, матеріали першого розділу дають достатню наукову базу для подальшого практичного аналізу та впровадження педагогічних

умов, спрямованих на ефективний розвиток соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗДО

Цей розділ базується на основі теоретичного дослідження бази системи розвитку соціальних навичок дітей дошкільного віку у закладах дошкільної освіти. У першому розділі ми розглянули сутність поняття «соціальні навички», «соціальна компетентність», а також методи діагностики та критерії оцінювання. Зосередимо увагу на емпіричній перевірці ефективності розвитку соціальних навичок у ЗДО.

2.1. Діагностика стану сформованості соціальних навичок дітей дошкільного віку в ЗДО

На даному етапі дослідження важливо обґрунтувати мету, завдання, методи та інші компоненти діагностики стану сформованості соціальних навичок дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти. Цей процес є невід’ємною складовою нашої кваліфікаційної роботи на етапі емпірично-експериментального дослідження, адже без об’єктивного і глибокого дослідження неможливо правильно визначити педагогічні завдання, сформулювати практичні рекомендації на фінальному етапі роботи.

Як було зазначено у теоретичній частині дослідження, розвиток соціальних навичок дитини відбувається безпосередньо під час взаємодії з однолітками та дорослими. Відповідно, діагностика розвитку соціальних навичок дітей повинна враховувати вікові особливості, педагогічні умови, а також середовище, де основним видом діяльності є гра [45] [46].

Соціальна компетентність — це ключова лінія розвитку дитини, яка включає здатність взаємодіяти з іншими, дотримуватися норм і правил

співжиття, конструктивно вирішувати конфлікти та виявляти емпатію. Тому діагностика повинна бути комплексною, включаючи когнітивний, емоційно-ціннісний, мотиваційний, поведінковий та діяльнісний компоненти. Для початку діагностики визначимо мету, завдання, принципи та методи діагностики [39, с. 1-6].

Діагностика стану сформованості соціальних навичок дітей дошкільного віку в ЗДО. Спираючись на загальну мету нашого дослідження, метою діагностики є:

- 1) виявити рівень сформованості соціальних навичок у дітей дошкільного віку у ЗДО;
- 2) проаналізувати наявні педагогічні умови забезпечення розвитку соціальних навичок дітей дошкільного віку;
- 3) визначити сильні та слабкі сторони навчально-виховного процесу у ЗДО, аби запропонувати впровадження і удосконалення педагогічних умов;
- 4) створити основу для планування формувальної роботи у межах експерименту.

Виходячи з мети діагностики в рамках емпірично-експериментального дослідження, було сформовано наступні завдання на цьому етапі:

- підбір і адаптація методик для проведення діагностики та оцінки стану сформованості соціальних навичок серед дітей дошкільного віку у ЗДО;
- організація дослідження у природних умовах для дітей;
- комплексний та об'єктивний збір аналізів на основі використаних методів діагностики;
- проаналізувати отримані результати і формування рекомендацій для удосконалення педагогічних умов у ЗДО.

Завдання діагностики забезпечують не лише фіксацію наявних переваг та недоліків у системі формування соціальних навичок у закладах

дошкільної освіти, а й інструментом для розвитку стратегії удосконалення педагогічних умов.

Під час розробки стратегії діагностики було враховано такі принципи:

- **Природність дослідження.** Діагностика повинна проводитись у природному середовищі дитини, де гра є провідною діяльністю. Середовище відповідає віковим можливостям, а більшість методик базується на ігрових ситуаціях, сюжетно-рольових іграх і спостереженнях.
- **Комплексність.** При аналізі стану формування соціальних навичок важливо створити об'єктивні засади для дослідження і дослідити різні сторони процесу формування соціальних навичок у ЗДО.
- **Суб'єктність.** Для повного дослідження ми використовуємо спостереження дорослих (батьків і педагогів), які взаємодіють з дитиною під час навчально-виховного процесу.
- **Валідність використаних методик.** Застосовані методики для діагностики є апробованими у практичній діяльності педагогів і відповідають сучасним науковим підходам.
- **Екологічність.** Під час експерименту дотримується середовище, де дитина почувається комфортно, а результати діагностики є конфіденційними.

Ці принципи забезпечують наукову обґрунтованість дослідження та підвищують якість зібраних даних, а також об'єктивність для забезпечення формування практичних рекомендацій для впровадження сучасних педагогічних умов.

Наступним етапом діагностичної роботи є підбір та адаптація методів діагностики, які відповідають меті та завданню у контексті наукової роботи. Для ефективної діагностики ми обрали методи, наведені у таблиці нижче (Таблиця 3).

Таблиця 3. Методи діагностики, мета та область застосування.

Метод	Мета	Де застосовували	Показник сформованості
Систематичне спостереження	Виявити реальні прояви соціальних навичок у природному середовищі дитини.	У групі ЗДО: вільна гра, заняття, режимні моменти (ранок, обід, підготовка до прогулянки).	- Знання правил та соціальних ролей. - Прояви емпатії. - Ініціація взаємодії. - Дотримання норм та домовляння. - Участь у спільних справах.
Сюжетно-рольові ігри	Перевірити здатність дитини застосовувати соціальні навички у змодельованих ситуаціях.	Підгрупи 3–5 дітей. Тематичні ігри: «Магазин», «Будуємо разом», «Черга на гойдалку», «Повернення іграшки».	- Вміння домовлятися та слухати інших. - Прийняття ролей. - Конструктивне вирішення конфліктів. - Здатність планувати спільну діяльність.
Метод незавершених історій (соціальні ситуації)	Дослідити розуміння соціальних норм, прогнозування наслідків та емоцій.	Індивідуальна робота: дитині показують малюнки/ситуації («конфлікт за іграшку», «черга на гойдалку», «впала дитина»).	- Розпізнавання соціальної проблеми. - Пропонування конструктивного рішення. - Врахування емоцій інших учасників.
Анкетування	Зібрати інформацію про сталість проявів соціальних навичок у різних середовищах.	Заповнюється анонімно вдома та у ЗДО батьками і вихователями.	- Ініціативність у контактах. - Ставлення до правил. - Прояви емпатії. - Реакція на зауваження. - Саморегуляція.
Карта спостереження/моніторингу	Відслідковувати динаміку розвитку соціальних навичок дитини протягом дослідження.	Вихователь заповнює 1 раз на тиждень, під час різних видів діяльності дитини у групі.	- Домовляння та співпраця. - Дотримання правил. - Участь у спільних іграх. - Емпатія та взаємодопомога.
Емоційні картки	Перевірити вміння дитини розпізнавати емоції інших та співпереживати.	Індивідуально або в підгрупі: картки із зображеннями емоцій (радість, сум, гнів тощо).	- Називання емоцій. - Пропонування способів підтримки. - Розуміння емоційного стану іншого.

Джерело: [47], [48], [49].

Обрані методи діагностики забезпечують ефективний аналіз стану сформованості соціальних навичок дітей дошкільного віку у ЗДО. Наступним етапом проведення діагностики є формування характеристики діагностувальної роботи та висвітлення конкретних методик, які відповідають Базовому компоненту дошкільної освіти (2021) [50], програмі «Вчимося жити разом» (Т.О. Піроженко, О. Хартман) [51], програмі «Впевнений старт» [52], сучасним науковим рекомендаціям МОН України та практиці соціально-емоційного навчання (SEL) [53].

Характеристика вибірки дослідження. Для здійснення ефективної діагностики було проведено вибірку дітей у Приватному садочку Олени Ведернікової [54], яка охоплює декілька вікових підперіодів: середній дошкільний вік (4-5 років) та старший дошкільний вік (5-6 років). Загальна вибірка дітей для емпірично-експериментального дослідження складає 22 дитини, серед яких 12 дітей середнього дошкільного віку та 10 дітей старшого дошкільного віку. Дана кількість дітей забезпечує об'єктивне проведення діагностики та дозволяє виявити особливості розвитку соціальних навичок у різних вікових групах у ЗДО.

Діагностування проводилось на базі приватного закладу дошкільної освіти, що має достатню технічну складову та кваліфікованих педагогів, які пройшли попередній інструктаж щодо проведення спостережень та використання повного інструментарію, необхідного для проведення діагностики.

Передумови вибірки. Для проведення експерименту ми обрали спеціальні вікові діапазони, які дозволяють відстежити необхідні показники об'єктивно. Адже саме у період з 4 до 7 років відбувається інтенсивне формування соціальних навичок:

- діти активно засвоюють правила та норми поведінки у колективі;

- ефективно розвивається емпатія, здатність до співпереживання, емоційний фон;
- розвиваються важливі соціальні вміння: домовлятися, поступатись, ділитись, працювати у колективі тощо;
- зростає рівень здатності до саморегуляції, розрізняти емоції, вирішувати конфліктні ситуації, чути інших [47, с. 424].

Залучення дітей двох вікових груп дозволяє простежити, як змінюється динаміка соціального розвитку упродовж старшого дошкільного періоду, а також виявити вікові закономірності у формуванні соціальних навичок.

Критерії відбору учасників:

1. Регулярне відвідування ЗДО не менше ніж протягом півроку, щоб поведінка дітей була стабільною та не залежала від адаптаційного періоду.
2. Відсутність тяжких порушень психофізичного розвитку, що можуть істотно впливати на результати (визначалося за медичною довідкою та спостереженнями вихователів).
3. Інформована згода батьків або законних представників на участь дитини у дослідженні.

Процедура проведення діагностики. Діагностичне дослідження проходило у три етапи. Кожен етап мав чітко визначену мету, зміст та послідовність дій, що забезпечувало наукову коректність та достовірність отриманих даних.

Організація проведення діагностичної роботи структурована у декілька етапів, яка передбачала логічне та послідовне виконання комплексу заходів, спрямованих на отримання об'єктивних результатів діагностування у закладах ЗДО. Ми розділили експеримент на три основних етапи – опишемо кожен із них детально.

Перший етап – підготовчий. На цьому етапі ми зібрали необхідні дозволи та документи, необхідні для успішного збору інформації і

виконання дослідження. Спочатку було отримано письмові згоди батьків, діти яких беруть участь у діагностуванні. Це важлива передумова доброчесності виконання діагностичної роботи і відповідає принципу інформаційної згоди та конфіденційності.

Наступним кроком було проведення інструктажу для вихователів та батьків дітей, у ході якого було роз'яснено особливості застосування кожного методу, вимоги до фіксації результатів та дотримання єдиних критеріїв оцінювання.

Особливу увагу приділяли питанню правильного спостереження за поведінкою дітей, уникненню суб'єктивних оцінок та впливу особистого ставлення дорослого на результати.

Одним із важливих передумов проведення є адаптація діагностичних інструментів з урахуванням вікових особливостей, умов обраного закладу, рівень мовленнєвого розвитку та наявність необхідних матеріалів, які забезпечують ефективну діагностику рівня сформованості соціальних навичок дітей дошкільного віку в ЗДО. До такого інструментарію відносимо карти спостереження, анкети для батьків та вихователів, інструменти для сюжетно-рольових ігор, емоційні картки тощо.

Крайнім пунктом першого етапу підготовки для діагностування було складено графік проведення діагностичних заходів з урахуванням оптимального навантаження на дітей, термінами та протяжністю проведення експерименту.

Другий етап – проведення діагностики. На цьому етапі відбулась основна частина дослідження – безпосереднє проведення діагностичної роботи. Реалізація діагностики відбувалась протягом 3-х тижнів і була реалізована за допомогою обраних методів та методик, спрямованих на всебічний аналіз стану сформованості соціальних навичок у дітей дошкільного віку у ЗДО. Всі методи було з урахуванням вікових особливостей, специфіки системи розвитку дитини під час навчально-виховного процесу та можливості отримати об'єктивну оцінку дослідження.

За допомогою методу систематичного спостереження ми провели аналіз процесу соціалізації дітей дошкільного віку у природних для них умовах: під час гри, занять, ранкових процедур, прийомів їжі, спільної праці та інших режимних моментів. Під час спостережень вдалося зафіксувати різні прояви поведінки дітей у повсякденних ситуаціях, під час дрібних конфліктних проявів, творчих ігор та вільної гри з однолітками. Зауважимо, що кожна дитина спостерігалась не менше п'яти разів під час нашого дослідження. На даному етапі для повного дослідження і фіксації результатів було застосовано карту спостережень, яка містить відповідні індикатори стану сформованості соціальних навичок дітей.

Метод застосування сюжетно-рольових ігор є основним аспектом у нашому дослідженні. Головною умовою для реалізації цього методу було належне виконання педагогічних умов для об'єктивізації отримання результатів. Кожен експеримент проводився у групах по 5 дітей. Завдяки використанню сюжетно-рольових ігор можна було дослідити поведінкові прояви дітей у змодельованих ситуаціях, наближених до реальності. Невелика кількість дітей у групі під час реалізації ігор дозволила ефективно оцінити стан сформованості соціальних навичок кожної дитини.

Під час діагностики ми реалізували кілька сценаріїв:

- гра «Магазин», де можна було прослідкувати розподіл ролей і взаємодії між дітьми (*Додаток 1*);
- гра «Будуємо разом», спрямована на спільне виконання завдань і планування (*Додаток 2*);
- «Повернення іграшки», завдяки якому можна оцінити здатність вирішувати конфліктні ситуації або уникати їх [55].

Детальні сценарії додаємо у розділ додатків (*Додаток 3*). У процесі гри фіксувалися показники вміння домовлятися, здатності приймати на себе роль та вміння взаємодіяти з однолітками.

Наступним методом, який ми застосовували під час діагностики стану сформованості соціальних навичок дітей дошкільного віку є метод

соціальних ситуацій (метод незавершених історій). Головною умовою для його виконання була індивідуальна робота з кожною дитиною, що дозволило покращити аналіз розвитку соціальних навичок.

Ми використали ілюстровані картки, на яких було відображено звичайні ситуації, знайомі для дитини з її повсякденного життя: конфлікт за іграшку, сум іншої дитини на зображенні, правила у грі. Процес діагностики полягав у демонструванні карток кожній дитині з пропозицією пояснити, що відбувається на ілюстрації, а також знайти можливе вирішення ситуації. Особливу увагу було приділено емоційній реакції дітей, вмінню розуміти ситуацію, розпізнаванню емоційного забарвлення тієї чи іншої ситуації та здатності вирішувати конфліктні ситуації конструктивно.

У процесі діагностики нам важливо було дослідити також емоційний стан дітей та оцінити здатність їх до саморегуляції. Для цього ми підібрали спектр рухливих ігор, такі як «Стоп-сигнал» (Додаток 4), «Червоне-зелене світло» (Додаток 5), «Ведмедик спить» (Додаток 6) [56]. Ці ігри ми проводили спочатку у середній, потім у старшій групі дітей. Основною метою використання цих вправ було виявити, наскільки кожна дитина здатна регулювати свої емоції, контролювати поведінку, швидко реагувати на зміни умов гри та дотримуватись правил під час процесу.

Паралельно було використано емоційні картки, за допомогою яких досліджувалася здатність дитини розпізнавати емоції інших людей та співпереживати. Дітям показували малюнки з базовими емоціями (радість, сум, злість, страх), після чого пропонували назвати емоцію та пояснити, що могло її викликати, а також запропонувати, як допомогти персонажу, який переживає певний емоційний стан.

Важливим етапом діагностики є збір інформації про розвиток соціальних навичок дітей дошкільного віку від осіб, які безпосередньо беруть участь у цьому процесі. Відповідно до цього аспекту, ми застосували метод анкетування та опитування серед батьків і педагогів, які працюють з дітками.

Анкети містили запитання, що стосувалися соціальної поведінки дитини у різних середовищах — вдома та у закладі освіти. Структура анкети складалась із 5 розділів та 5 запитань до кожного, де дорослі повинні були оцінити кожне твердження балами від 1 до 3:

- Соціальна взаємодія та комунікація;
- Емпатія та емоційна чутливість;
- Дотримання правил та норм поведінки;
- Вирішення конфліктів та саморегуляція;
- Участь у спільній діяльності.

Це дозволило порівняти сприйняття та прояви соціальних навичок у різних контекстах і підвищити достовірність результатів.

Зауважимо, що кожен етап практичного проведення діагностики відбувався у комфортних умовах для дітей. Разом із педагогами ми створювали для дітей такі умови, у яких вони можуть сприймати цей процес не як діагностику, а як гру. Це відповідало принципу природовідповідності та забезпечило емоційно сприятливий стан дітей.

Третій етап – аналіз та систематизація отриманих результатів. Під час практичного проведення діагностики всі показники дослідження було зафіксовано, що дозволило нам ефективно проаналізувати стан сформованості соціальних навичок дітей дошкільного віку у ЗДО.

Важливо підкреслити, що результати кожної методики оцінюються за 3-бальною шкалою, де:

- Високий рівень – соціальні навички сформовані добре, а дитина вміє самостійно застосовувати знання, дотримуватись правил поведінки, регулювати емоції, вирішувати конфліктні ситуації.
- Середній рівень – соціальні навички сформовано частково, прояви нестабільні, дитина потребує нагадувань дорослого, а також допомогу під час вирішення конфліктних ситуацій.

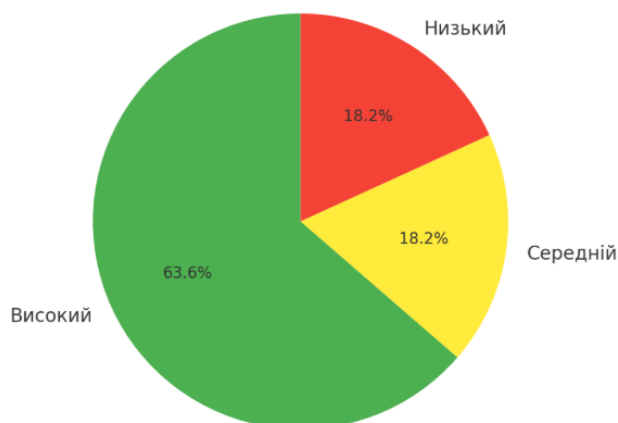
- Низький рівень – виражені труднощі у спілкуванні з однолітками та дорослими, відсутність бажання до гри та взаємодії у дитячому колективі, пасивні або агресивні реакції.

Після завершення збору даних було здійснено їх систематизацію та підрахунок за кожним методом. Для цього враховувалися показники п'яти основних компонентів соціальних навичок:

- *когнітивний* – знання правил і розуміння соціальних норм;
- *емоційно-ціннісний* – здатність розпізнавати емоції, прояви емпатії;
- *мотиваційний* – бажання взаємодіяти з іншими, прагнення до співпраці;
- *поведінковий* – вміння застосовувати знання на практиці;
- *діяльнісний* – активна участь у спільній діяльності, командній роботі [57].

Аналіз отриманих результатів. Нагадаємо: у діагностиці для кваліфікаційної роботи загалом взяло участь 22 дитини, з яких 12 дітей – середньої вікової групи 4-5 років, 10 дітей – старшої вікової групи 5-6 років. Для узагальненої інформації після проведення діагностики ми сформували діаграму для відображення загальних даних за рівнями розвитку (*Рисунок 1*):

Рисунок 1. Відсотковий розподіл дітей за рівнями розвитку

Аналізуючи загальні показники, можна сказати, що здебільшого рівень сформованості соціальних навичок дітей дошкільного віку у ЗДО є високим – 63,6% (14 дітей із загальної вибірки). Проте бачимо, що 18,2% (4) залишаються на середньому рівні і ще стільки ж – на низькому рівні. Відповідно до відсоткового співвідношення загальної вибірки дітей можна сказати, що 8 дітей мають недостатньо високий рівень соціальних навичок для свого віку. Розглянемо більш детальні аналітичні показники для об'єктивної оцінки стану сформованості рівня соціальних навичок.

Порівнюємо показники за віковими групами у таблиці, наведеній нижче (Таблиця 4).

Таблиця 4. Порівняння за віковими показниками

Вікова група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Разом
Середня дошкільна група	7	3	2	12
Старша дошкільна група	7	1	2	10
Разом	14	4	4	22

Бачимо, що середня група дітей дошкільного віку має різноманітні результати: 7 дітей мають високий рівень сформованості соціальних навичок для свого віку, 3 – на середньому рівні, 2 – на низькому. Це демонструє закономірний розвиток дитини у закладі дошкільної освіти, під

впливом зовнішніх факторів, педагогічних умов, особливостей характерів тощо. Але, так само, це є і наслідком недосконалості процесу формування соціальних навичок у дошкільних закладах, які необхідно коригувати. Щодо старшої вікової групи дошкільнят – тут ситуація одноманітніше і лише 1 дитина має середній рівень розвитку, та 2 – низький. Проте у контексті загальної кількості дітей і пропорційного співвідношення, ці дані є приблизно однаковими.

Для цілісності проведеної діагностики важливо дослідити стан розвитку соціальних навичок дітей дошкільного віку у контексті всіх компонентів соціальних навичок (Таблиця 5).

Таблиця 5. Аналіз за компонентами соціальних навичок

Компонент	Середній дошкільний вік	Старший дошкільний вік	Загальна вибірка
Когнітивний	2,6	2,8	2,7
Емоційно-ціннісний	2,5	2,7	2,6
Мотиваційний	2,4	2,8	2,6
Поведінковий	2,3	2,7	2,5
Діяльнісний	2,4	2,8	2,6

У старшому віці найвищі показники мають когнітивний та мотиваційний компоненти (2,8 балів), що свідчить про сформованість розуміння правил і бажання взаємодіяти. Найнижчі показники у середньому віці за поведінковим компонентом (2,3 балів), що вказує на потребу практичного тренування соціальних умінь.

З описаних результатів у загальному контексті, за віковим розрізом, а також за компонентами соціальних навичок бачимо, що переважна частина дітей (близько 60%) має достатньо високий рівень розвитку соціальних навичок. Це демонструється адекватною поведінкою дітей у колективі, уміння дотримуватись правил і норм, домовлятись між собою і навіть приймати рішення на доступному для дитини, рівні.

Близько 18% мають середній рівень розвитку соціальних навичок у закладах дошкільної освіти. Це означає, що діти у даній вибірці знають правила, але застосовують їх не дуже стійко і правильно, потребують допомоги педагога чи дорослого у вирішенні конфлікту з однолітками, не завжди йдуть на контакт чи проявляють ініціативу до взаємодії.

Ще у 18,2% виявлено низький рівень розвитку соціальних навичок. Для цих дітей характерна пасивність, неохочість до взаємодії, труднощі у спілкуванні з однолітками, емоційна нестабільність, мовчазність. Протягом діагностичного експерименту було виявлено проблему у контакті з однолітками, нерозуміння емоцій (за допомогою емоційних карток і спостереження) тощо.

Розберемо загальні висновки за компонентами соціальних навичок, які було отримано у результаті нашої діагностики, де найвища оцінка у шкалі загального оцінювання – 3 бали.

1. Когнітивний компонент – 27 балів.

Під час експерименту загалом діти проявили добрий рівень розуміння соціальних норм і правил поведінки у колективі садочка. Більше половини дітей має уявлення про необхідність допомоги іншим, чергування, звернення до інших, дотримуватись спільних домовленостей. Вони можуть пояснити, чому певна поведінка є прийнятною чи ні, і здатні прогнозувати наслідки власних дій. Разом із тим, частина дітей (приблизно 20 %) потребує додаткової роботи над узагальненням соціальних понять і послідовним застосуванням їх у різних ситуаціях.

2. Емоційно-ціннісний компонент – 2,6 балів.

Більшість дітей здатні розпізнавати емоції, проявляти емпатію до інших, а також регулювати власну поведінку та емоції у певних ситуаціях (наприклад, коли хтось забрав іграшку, яку хотіла дитини або їй вручили не ту цукерку, проте у таких випадках переважна кількість дітей очевидно засмучуються, але не плачуть і не проявляють агресивних дій). Під час спільної діяльності діти відкрито спілкуються проявляють такі емоції, як

радість, щирість, підтримку, співпереживання. Проте достатньо дітей, де спостерігаються і менш розвинені соціальні навички емоційно-ціннісного компоненту. Деякі діти просто не розуміють, яку емоцію варто проявити у тій чи іншій ситуації або не контролюють, коли ображаються чи їм сумно. Це свідчить про потребу у пошуку підходів і шляхів до розвитку емпатії та емоційного інтелекту.

3. Мотиваційний компонент – 2,6 балів.

Ми помітили гарний рівень мотивації та ініціативи для гри у колективі, спільної діяльності чи взаємодії з дорослими та однолітками. Під час гри діти явно прагнуть до спільного результату і щиро радіють, коли результат досягається не тільки через вказівку педагога, а тому що цікаво дітям. Але є й діти, які проявляють нестійкість у мотивації: вони залучаються лише до тих видів діяльності, де їм цікаво. Проблемою є те, що діти можуть покинути діяльність, якщо у них не виходить якась дія з першого разу, у них пропадає інтерес у разі труднощів.

4. Поведінковий компонент – 2,5 балів.

Діти в більшості ситуацій дотримуються правил гри та норм спілкування, але ще потребують контролю з боку дорослого. Помітно, що вони здатні вирішувати конфліктні ситуації за допомогою слів, вислуховувати думку іншого, однак не завжди пропонують альтернативні рішення. Низькі показники цього компонента (у 25 % дітей) пов'язані з труднощами в регуляції поведінки, імпульсивністю та прагненням домінувати у групі.

5. Діяльнісний компонент – 2,6 балів.

Діти активно включаються у спільні проєкти, виконують доручення, допомагають іншим членам групи, демонструють здатність до співпраці. Вони ініціюють колективні дії («зробімо разом», «давайте побудуємо»), здатні узгоджувати ролі й завдання. Проте в частини дітей спостерігається поверхова участь — вони долучаються лише на початкових

етапах, потребуючи підтримки дорослого для доведення спільної справи до кінця.

Важливою складовою нашої діагностичної роботи є опитування серед батьків, адже це дозволяє побачити повний об'єм інформації про розвиток соціальних навичок серед дітей дошкільного віку. У нашому опитуванні для батьків взяло участь 5 осіб. В опитуванні було висвітлено питання, що стосуються 5-ти компонентів розвитку соціальних навичок [18]. Опитування батьків підтвердило висновки педагогічного спостереження: більшість дітей демонструють помітний прогрес у соціальному розвитку після реалізації експериментальної програми. Батьки відзначили такі позитивні зміни:

- дитина частіше ініціює спільні ігри та домовленості;
- зросла здатність висловлювати емоції словами;
- конфлікти частіше вирішуються конструктивним шляхом;
- проявляється готовність допомагати іншим дітям.

У поодиноких випадках залишаються труднощі з емоційною регуляцією та послідовним дотриманням правил у колективі.

Отже, дані анкетування батьків мають певні розбіжності з аналізом розвитку соціальних навичок методами спостережень, сюжетно-рольових ігор та емоційних карток. Таким чином, 3 батьків (55%) вважають, що розвиток соціальних навичок дітей відповідають високому рівню, 1 людина – на середньому рівні, 1 – на низькому. Такі висновки підтверджують об'єктивність висновків дослідження, демонструють позитивну динаміку, але відображають деякі проблеми у розвитку соціальних навичок у дітей.

Проведена діагностика дала змогу комплексно та об'єктивно оцінити рівень сформованості соціальних навичок дітей молодшого шкільного віку у закладі дошкільної освіти і розглянути детальні чинники впливу на цей процес. Під час діагностики ми застосовували методи спостереження, анкетування, сюжетно-рольові ігри, опитування, методи

незавершених історій та емоційні картки. Ці методи забезпечили повноту, валідність і різнобічність отриманих результатів.

Результати діагностики показали, що більше половини дітей з вибірки мають високий рівень розвитку соціальних навичок. Це виявляється у здатності розуміти соціальні правила, співпрацювати з однолітками, проявляти емпатію та підтримку. Проте, у розподілі рівнів сформованості чітко видно конкретну статистику, де 60% мають високий рівень розвитку, 15% мають середній рівень розвитку і 25% - низький рівень.

Так проведена діагностика не лише відобразила рівень сформованості соціальних навичок у ЗДО, а й відобразила прогалини у системі дошкільної освіти, які варто удосконалювати: педагогічні передумови, компетентність персоналу, орієнтованість на індивідуальний розвиток, розвиток емоційної саморегуляції та мотивації до співпраці у колективі, а також це збагачення навчального середовища та освітньої програми розвитку дітей. Отримані результати є підставою для розроблення формування практичних рекомендацій щодо впровадження педагогічних умов у розвиток соціальних навичок дошкільників в ЗДО.

2.2. Впровадження педагогічних умов у розвиток соціальних навичок дошкільників в ЗДО

На основі проведеної діагностики було визначено комплекс педагогічних умов, що сприяють ефективному розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку. Їх впровадження здійснювалося у процесі формувального етапу експерименту протягом двох місяців на базі закладу дошкільної освіти.

Метою впровадження педагогічних умов у розвиток соціальних навичок дошкільників у ЗДО є удосконалення системи розвитку соціальних навичок дітьми дошкільного віку. Реалізація педагогічних умов зобов'язана забезпечити створення сприятливого середовища для ефективного розвитку соціальних навичок дитини через гру, природну взаємодію та участь у колективній діяльності.

Враховуючи теоретичне дослідження та діагностичну роботу у нашій магістерській праці, можна сформулювати наступні завдання впровадження та удосконалення педагогічних умов у навчально середовище у ЗДО:

- формування у дітей здатності усвідомлено застосовувати правила і норми поведінки у повсякденних ситуаціях;
- розвиток емоційного інтелекту, емпатії та навичок саморегуляції;
- формування якісної мотивації до взаємодії, ініціативності та почуття відповідальності за спільний результат;
- гармонійне поєднання когнітивного, емоційно-цілісного, поведінкового та діяльнісного компонентів розвитку соціальних навичок;
- створення соціально-педагогічних умов, які сприяють становлення та ефективному розвитку соціальних навичок у

дітей дошкільного віку, враховуючи вікові особливості, темп розвитку та інші особливості.

Таким чином, упровадження педагогічних умов спрямоване на те, щоб соціальний розвиток дошкільника став цілеспрямованим, усвідомленим і системним процесом, у якому педагог виступає партнером, а не контролером дитячої поведінки.

Розробка та впровадження педагогічних умов розвитку соціальних навичок у закладах дошкільної освіти базується на аналітичних даних діагностичного етапу і формує наступні передумови:

- нерівномірність розвитку базових компонентів. Це зумовлює те, що діти демонструють кращий розвиток когнітивних навичок у той час, як мають низький рівень саморегуляції, емпатії тощо;
- недостатній розвиток емоційно-ціннісного компоненту. Ми побачили, що значна частина дітей губиться якраз в знаннях про емоції. Частина дітей має труднощі з ідентифікацією емоцій — власних і чужих, не завжди здатна співпереживати, правильно реагувати на негативні почуття інших. Така емоційна негнучкість обмежує їхню соціальну адаптацію;
- потреба у створенні інтерактивного середовища, розширення інструментів та різноманітних цікавих занять. Під час діагностики було помічено, що діти активніше проявляють соціальні навички саме у грі, де відсутній тиск дорослого, а спілкування має природний характер. Це свідчить про важливість ігрового контексту як середовища соціального навчання;
- орієнтованість педагогів не на емоційно-ціннісний компонент за рахунок підвищеного розвитку когнітивного. Це викликає дисбаланс у гармонійності розвитку компонентів. Вихователі часто фокусуються саме на поведінці дитини, забуваючи про розвиток емпатії. Так це складає важливу передумову покращення педагогічних умов;
- відсутність здорової та ефективної взаємодії між закладом освіти, педагогом та батьками. Результати анкетування батьків показали, що деякі

навички (емпатія, здатність до саморегуляції, толерантність) потребують системного підкріплення в обох середовищах — сімейному та освітньому.

Враховуючи передумови, проблеми та завдання впровадження і вдосконалення педагогічних умов у ЗДО, приступимо до розробки структури педагогічних умов розвитку соціальних навичок для дітей дошкільного віку. Розроблена нами система спирається на засади емоційно-ціннісного навчання, принципи діяльнісного, особистісно-орієнтованого та гуманістичного підходу до освіти. У системі ми врахували вікові особливості дітей дошкільного для зручності інтеграції у щоденну освітню діяльність ЗДО.

У межах нашої роботи ми виділили три основні умови, які варто підкреслити і впровадити у сучасну систему освіти у ЗДО.

1. Створення соціально-комунікативного середовища, сприятливого для розвитку соціальних навичок.

На нашу думку, це головна і базова умова, без якої навчання дітей дошкільного віку є неможливим. Ми вважаємо, що кожна дитина має праву проявлятися, а це сприяє ініціативності, мотивації та розвитку соціальних навичок безпосередньо. Соціально-комунікативне середовище розглядається як система організаційно-педагогічних, просторових і емоційно-психологічних умов, які сприяють розвитку позитивних форм спілкування, взаємопідтримки та співпраці між дітьми [58].

Таке середовище створюється з урахуванням принципів природності, партнерства, варіативності та безпечної соціальної активності дитини. Кожен його елемент сприяє розвитку певного компонента соціальних навичок.

Основними напрямками реалізації педагогічних умов є створення якісних ігрових зон. Важливо, що це не просто зона для ігор та гармонійного розвитку, а тренувальний майданчик, у якому діти вчаться розподіляти обов'язки, взаємодіяти, домовлятися тощо. Наприклад, зона «Магазин» - місце для тренування норм та правил, вчить бути чемними, звертатися,

тренують пам'ять та увагу; зона «Лікарня» - розвиток емпатії, турботи та почуття відповідальності; зона «Школа дружби» - закріплює позитивні соціальні моделі, що діти придумують самі.

Роль вихователя у цих умовах не повчати, а просто модерувати і підтримувати дітей, направляти і непомітно підштовхувати: уточнюючими питаннями, спілкуванням про «Що ти зараз відчуваєш?» тощо.

Наступним кроком до реалізації та впровадження цієї педагогічної умови є формування спільних традицій у дитячому колективі. На нашу думку, завдяки цьому кроку можна розвивати соціальні навички, взаємоповагу, відкритість одне до одного, а також атмосферу стабільності. Гарним прикладом є практика у багатьох приватних садочках, де діти збираються зранку і обмінюються новинами, емоціями та цікавими фактами. На нашу думку, це яскрава практика, яка налаштовує на спілкування, відчуття емоційної безпеки та комфорту.

Важливою умовою впровадження актуальних педагогічних умов – підкріплення позитивної соціальної поведінки. Для закріплення бажаних моделей соціальної поведінки використовувалися методи позитивного підкріплення, які допомагають формувати у дитини внутрішню мотивацію до співпраці.

Правильна мотивація позитивної поведінки сприяє розвитку у дітей впевненості у собі, бажання повторювати корисні дії, допомагати іншим тощо.

Під час створення емоційно-безпечного та комфортного середовища вихователь не повинен бути «спостерігачем» чи «диктором» норм і правил. Тут роль педагога полягає у підтримці, умінні слухати і направляти. Так він моделює позитивні зв'язки у колективі, підтримує доброзичливий тон спілкування, допомагає дітям краще зрозуміти емоції і розпізнавати їх, забезпечує ситуації, де кожен може проявити себе, відкритись.

На нашу думку, створення соціально-комунікативного середовища забезпечить емоційний комфорт у ЗДО, сприятиме розвитку самооцінки у

дітей, підвищить здатність до співпраці та саморегуляції. Отже, це важливий аспект у впровадженні педагогічних умов та ефективності розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

2. Емоційно-ціннісний досвід через інтерактивні методи.

Формування емоційно-ціннісного досвіду є другою ключовою педагогічною умовою розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку.

Ця умова спрямована на виховання у дітей здатності розуміти власні почуття, розпізнавати емоції інших, співпереживати та контролювати власну поведінку відповідно до соціальних норм. Емоційна компетентність є базою для подальшого розвитку комунікативних і поведінкових навичок, адже саме через розуміння емоцій людина опановує культуру взаємин [59].

Першим етапом для впровадження цієї педагогічної умови важливо урізноманітнити інструментарій та навчально-виховний процес інтерактивами: використання емоційних карток на розпізнавання емоцій; дидактичні ігри, де дитина поглиблює знання про емоції; вправи на відтворення емоцій у грі.

Під час таких ігор педагог допомагає дітям вербалізувати почуття, використовуючи слова, які доступно описують емоційний стан: “Мені приємно”, “Я засмутився”, “Я злюсь, бо...”. Завдяки цьому у дітей формується словник емоцій, що є основою для подальшого розвитку емпатії та саморегуляції.

Під час впровадження цієї педагогічної умови важливо розвивати емпатію та здатність до співпереживання. Ми пропонуємо реалізацію цього аспекту через інтерактивні методи. Поширеним методом є казкотерапія, де діти обговорюють історії, героїв, вчаться їм співпереживати. Додатково пропонуємо розглянути вправу «Коло почуттів», у якій після спільної гри чи заняття влаштовується групова бесіда, де діти діляться враженнями що їм сподобалось, як вони себе почувають тощо.

Велику увагу у впровадженні сучасних педагогічних умов варто приділити здатності емоційної саморегуляції і пошуку конкретних підходів розвитку цієї навички. З нашої точки зору, емоційно-ціннісний досвід через інтерактивні ігри включає цей аспект за рахунок різних вправ:

- «Світлофор настрою» - діти показують кольором свій емоційний стан (червоний – сумний, роздратований, зелений – радісний). А вихователь допомагає знайти шлях, як зробити так, щоб колір у дитини змінився на зелений.
- «Дихає спокій» - дихальна вправа, коли діти вчаться відновлювати спокій через глибоке дихання.
- Рухливі ігри на самоконтроль: “Стоп-сигнал”, “Червоне — зелене світло”, “Ведмедик спить” — тренують здатність зупиняти дію за сигналом, чекати черги, регулювати імпульсивність.

Педагог під час цього процесу повинен забезпечити: атмосферу емоційної безпеки, відкритість дітей про свої почуття, моделювати зразки емоційно грамотної поведінки.

Внаслідок впровадження емоційно-ціннісного аспекту педагогічних умов у навчання дітей дошкільного віку очікується підвищення розвитку соціальних навичок:

- діти краще розпізнають власні та чужі емоції;
- зменшення кількості конфліктних ситуацій у колективі;
- підвищення емпатії, співпереживань, допомоги між собою;
- здатність до емоційної саморегуляції тощо.

Таким чином, формування емоційно-ціннісних педагогічних умов є одним із ключових умов у формуванні соціальних навичок у дітей дошкільного віку і створюють основу для подальшого розвитку моральних якостей і соціальних компетентностей дошкільників.

3. Залучення дітей до колективної діяльності як засобу розвитку соціальної компетентності.

Однією з провідних педагогічних умов розвитку соціальних навичок у дошкільників є систематичне залучення дітей до колективних форм діяльності, які передбачають співпрацю, розподіл обов'язків, досягнення спільного результату й взаємну підтримку [60].

Саме у колективній діяльності дитина вчиться узгоджувати свої дії з іншими, приймати рішення разом, нести відповідальність за спільну справу та відчувати власну значущість у групі.

Колективна діяльність у дошкільному віці виступає не лише формою соціалізації, а й механізмом морального становлення, який формує у дітей такі якості, як доброзичливість, відповідальність, здатність допомагати, довіряти та підтримувати однолітків. Цей напрям передбачав організацію спільних творчих і трудових завдань, у процесі яких діти виконують спільну мету, обговорюють хід дій і допомагають одне одному.

Серед прикладів:

- «Наш дитячий садок» — створення макету або колажу, де кожна дитина відповідає за певний елемент (будівлю, квітку, дерево, іграшку). Під час обговорення діти вчаться домовлятися, як усе розташувати, щоб вийшла гармонійна композиція.
- «Книга добрих справ» — спільне оформлення альбому, де діти малюють або описують добрі вчинки своїх друзів.
- «Створимо казку разом» — діти колективно вигадують сюжет, розподіляють ролі, малюють ілюстрації.

Такі заходи стимулюють розвиток мотиваційного і діяльнісного компонентів соціальних навичок: діти відчують цінність спільного результату, вчаться домовлятися, слухати і поступатися.

У процесі впровадження педагогічних умов варто використовувати і сюжетно-рольові ігри, які відображають соціальні ролі, що потребують спільної дії:

- «Будуємо разом», «Готуємось до свята», «Подорожуємо потягом», «У лікарні», «У магазині». Такі ігри допомагали дітям

вчитися взаємодіяти, чекати черги, домовлятися, приймати іншу точку зору.

У цих умовах педагог є куратором, який виступає організатором і координатором групової взаємодії, підтримує ініціативу дітей у взаємодії, допомагає визначити спільну мету діяльності тощо. Його завдання полягало не у керуванні процесом, а у створенні умов для самостійної взаємодії дітей, коли спілкування стає рівноправним і внутрішньо мотивованим.

Результат впровадження педагогічної умови залучення дітей до колективної діяльності як засобу розвитку соціальної компетентності сприятиме: зростанню здатності дітей працювати у команді, підвищенню відповідальності та інтересу до спільної справи, покращенню емоційного клімату у групі тощо. Це забезпечить збалансований розвиток діяльнісного, поведінкового і мотиваційного компонентів соціальних навичок.

Отже, ми сформували основні педагогічні умови, які є доречними для удосконалення розвитку соціальних навичок у закладах дошкільної освіти. Реалізація трьох взаємопов'язаних педагогічних умов: соціально-комунікативного середовища, емоційно-ціннісного досвіду через інтерактивну освіту та залучення дітей до колективної діяльності забезпечать гармонійне поєднання базових компонентів розвитку соціальних навичок у закладах дошкільної освіти.

Завдяки впровадженню цих педагогічних умов очікується ефективна результативність: зростання емоційного комфорту у колективі, здатність до емоційної саморегуляції, здатності домовлятися, співпереживати та проявляти емпатію. Дітки навчаються взаємодіяти у колективі, зменшити конфліктність і покращити розпізнавання емоцій. На нашу думку, важливо, що із впровадженням сучасних педагогічних умов, інтерактивності розвитку, залучення дітей до взаємодії педагог також проживає певну трансформацію. Таким чином, він стає модератором відносин, підтримує, направляє і спілкується. Педагог не є контролером, а другом, дорослим, якому можна довіряти і розповідати навіть свої переживання.

Побудова описаного середовища – ключ до емоційно комфортного середовища, де кожна дитина має право на свою думку, не боїться розказати про свої почуття, висловити думки тощо.

Висновки до другого розділу

Другий розділ нашої роботи був присвячений практично-експериментальній діагностиці розвитку соціальних навичок дітей молодшого дошкільного віку у закладах дошкільної освіти. Розділ охопив два основні етапи дослідження — діагностично-аналітичний та формувально-практичний, що дало змогу комплексно оцінити реальний стан сформованості соціальних навичок у дітей та окреслити шляхи цілеспрямованого педагогічного впливу. Проведене дослідження дозволило не лише зафіксувати рівень розвитку соціальних навичок, а й проаналізувати особливості їх прояву у повсякденній діяльності дітей.

На першому етапі було здійснено діагностику сучасного стану розвитку соціальних навичок у закладах дошкільної освіти. Оцінювання рівня сформованості здійснювалося за п'ятьма компонентами: когнітивним, емоційно-ціннісним, мотиваційним, поведінковим і діяльнісним. Застосування комплексу діагностичних методик дало можливість отримати об'єктивні та узагальнені результати, що відображають як знання дітей про соціальні норми й правила, так і рівень сформованості практичних умінь взаємодії з дорослими та однолітками.

Аналіз результатів показав, що розвиток соціальних навичок у дітей має нерівномірний характер. Переважає когнітивний компонент, що свідчить про достатній рівень засвоєння знань щодо правил поведінки та соціальних норм. Водночас емоційно-ціннісний, поведінковий і діяльнісний компоненти сформовані недостатньо, що проявляється у труднощах саморегуляції, обмеженій здатності до емпатії, невмінні конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації та домовлятися з однолітками. Це підтверджує необхідність створення спеціально організованих педагогічних умов для цілеспрямованого розвитку соціальних навичок.

Отримані результати діагностики стали підґрунтям для розроблення педагогічних умов, спрямованих на вдосконалення процесу розвитку

соціальних навичок у закладах дошкільної освіти. На основі аналізу вихідного рівня сформованості було визначено три взаємопов'язані педагогічні умови, реалізація яких сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, формуванню навичок соціальної взаємодії та створенню емоційно безпечного освітнього середовища.

Розроблені педагогічні умови стали дієвим інструментом інтеграції соціально-емоційного навчання у систему виховного процесу ЗДО. Їх впровадження забезпечує гуманізацію дитячих взаємин, підвищення рівня комунікативної культури, формування позитивної мотивації до співпраці та відповідальної поведінки. У цілому це сприяє розвитку соціальної компетентності дітей молодшого дошкільного віку та створює передумови для їх успішної соціалізації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Під час написання магістерської роботи було здійснено теоретичне дослідження, експериментальна діагностика та формування впровадження педагогічних умов як вирішення наукової проблеми і виконання завдань, заданих у роботі.

У першому розділі проаналізовано науково-теоретичні підходи до вивчення проблеми розвитку соціальних навичок. Це дало змогу побудувати подальше дослідження, визначити його спектр. Ми з'ясували поняття «соціальних навичок» та особливості формування їх у дошкільному віці. Визначення цього поняття, особливостей розвитку та критерії оцінювання рівнів розвитку дають змогу для глибокого теоретичного розуміння системи розвитку соціальних навичок у ЗДО.

З'ясовано, що поняття «соціальні навички» охоплює систему когнітивних, емоційно-ціннісних, поведінкових і діяльнісних компонентів, які забезпечують успішну взаємодію дитини з соціальним оточенням. Обґрунтовано роль соціалізації як провідного чинника розвитку особистості дитини та визначено психолого-педагогічні передумови формування соціальних навичок у дошкільному віці. Узагальнення праць сучасних учених Т. Піроженко, О. Хартман, О. Кононко, Н. Гавриш, К. Бельчевої засвідчило, що ефективний розвиток соціальних навичок можливий лише за умови поєднання цілеспрямованого педагогічного впливу та активної самодіяльності дитини у процесі взаємодії з однолітками.

Другий розділ кваліфікаційної роботи базується на експериментальній діагностиці та формуванні педагогічних умов у закладах дошкільної освіти для розвитку соціальних навичок у дітей молодшого дошкільного віку. У межах дослідження було проведено емпірично-експериментальну перевірку ефективності організації педагогічного впливу, спрямованого на розвиток соціальної компетентності дітей.

Реалізація експерименту дозволила простежити реальний стан проблеми, визначити характерні труднощі соціального розвитку дошкільників та окреслити перспективні напрями їх подолання.

На діагностично-аналітичному етапі дослідження було визначено вихідний рівень сформованості соціальних навичок за когнітивним, емоційно-ціннісним, мотиваційним, поведінковим та діяльнісним компонентами. Аналіз отриманих результатів засвідчив нерівномірність розвитку соціальної компетентності дітей: дошкільники переважно володіють уявленнями про правила та норми поведінки, проте мають труднощі у сфері емоційного реагування, здатності до емпатії, саморегуляції власної поведінки та конструктивного вирішення міжособистісних конфліктів. Це підтвердило необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи, орієнтованої не лише на засвоєння соціальних знань, а й на практичний досвід соціальної взаємодії.

На формувально-практичному етапі було розроблено та впроваджено систему педагогічних умов, спрямованих на вдосконалення соціального розвитку дітей у ЗДО. Зокрема, передбачалося: створення соціально-комунікативного середовища, сприятливого для прояву дитячої ініціативи, активної взаємодії та емоційного комфорту; формування емоційно-ціннісного досвіду дітей через використання інтерактивних методів, ігор, вправ та ситуацій морального вибору; залучення дошкільників до різних форм колективної діяльності як важливого чинника розвитку співробітництва, відповідальності та взаємоповаги.

Особлива увага у процесі формувального етапу приділялася організації педагогічної взаємодії на засадах партнерства, підтримки та прийняття індивідуальних особливостей кожної дитини. Вихователь виступав не лише організатором діяльності, а й фасилітатором соціальної взаємодії, створюючи умови для безпечного вираження емоцій, розвитку навичок спілкування та самостійного розв'язання соціальних ситуацій.

Реалізація запропонованої системи педагогічних умов сприятиме позитивній динаміці розвитку соціальних навичок дошкільників, що виявлятиметься у зростанні кількості дітей із високим рівнем сформованості соціальної компетентності, підвищенні показників емоційної врівноваженості, комунікативної активності, здатності до співпереживання та конструктивної взаємодії з однолітками й дорослими. Отримані результати дають підстави вважати запропоновані педагогічні умови експериментально перевіреними та потенційно ефективними для впровадження у практику роботи закладів дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Компанець Н.М., Коваль-Бардаш Л.В. Включення дітей з особливими потребами у соціальне середовище: особливості формування комунікації та подолання поведінкових розладів: навчально-методичний посібник. Київ, 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723114/> (дата звернення: 15.12.2025).
2. Шульженко Д.І. Соціальна компетентність дітей дошкільного віку в умовах інклюзії: аспекти розвитку (наукова стаття). 2018. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/> (дата звернення: 06.08.2025).
3. Нова українська школа. Що таке програма соціально-емоційного та етичного навчання і як вона працює. 07.12.2020. URL: <https://nus.org.ua/2020/12/07/shho-take-programa-sotsialno-emotsijnogo-ta-etychnogo-navchannya-i-yak-vona-pratsyuye/> (дата звернення: 12.08.2025).
4. Піроженко Т.О. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей (досвід експериментального дослідження). 2017. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710011/1/%D0%9F%D1%96%D1%80%D0%B E%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_1-64_%D0%A0%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%97_%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%83.pdf (дата звернення: 13.08.2025).
5. Піроженко Т.О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в ігровій та навчальній діяльності: матеріали доповіді. 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729871/> (дата звернення: 15.12.2025).
6. Воскреса Н.В. Формування емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку. Черкаси, 2020. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/4127/1/voskresa.pdf> (дата звернення: 11.12.2025).
7. Шпак М.М. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку: педагогічні підходи. 2016. URL: <https://uosa.oa.edu.ua/articles?year=2016> (дата звернення: 15.12.2025).

8. Маршицька В.В. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах: монографія. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України, 2018. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711895/1/07_%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B0%D0%BB%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%8F_%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F_ALL.pdf (дата звернення: 15.09.2025).
9. Піроженко Т.О., Хартман О.Ю. *Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей 4–6 років «Вчимося жити разом»*. Київ. Алатон, 2016. 120 с.
10. Богданова І.М. Ігрова діяльність у дошкільному віці. Харків. Основа, 2018. 112 с.
11. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки: навч. посіб. Київ. Абрис, 1998. 448 с.
12. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ. Академвидав, 2011. 384 с.
13. Кияниця З.П. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми: посібник у 2-х ч. Ч. 1. Київ, 2017. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709406/> (дата звернення: 15.09.2025).
14. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника. Київ. Світич, 2009. С. 93-95.
15. Кононенко В. Соціально-емоційний розвиток дитини дошкільного віку: сучасні підходи (наукова публікація). 2019. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2132> (дата звернення: 20.09.2025).
16. *Базовий компонент дошкільної освіти*: нов. ред. Київ. МОН України, 2021.
17. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. Київ. Світич, 2009. 201 с.

18. Когутяк Н.М. Уявлення про чуже психічне як компонент соціальної компетентності дошкільників. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 4. С. 71–75. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/6549> (дата звернення: 21.09.2025).
19. Архипова С.П., Майборода Г.Я. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Ужгород. Мистецька лінія, 2002. 268 с.
20. Литвишко О.М. Теоретичні основи формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку. Молодий вчений. 2016. № 12. URL: https://nbuv.gov.ua/j-pdf/molv_2016_12_112.pdf (дата звернення: 1.10.2025).
21. CASEL. Core SEL Competencies. *Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning*. 2020. URL: <https://casel.org/core-competencies> (дата звернення: 03.06.2025).
22. Беленька Г., Пуйо О. Емоційна та соціальна компетентність як складники розвитку дитини дошкільного віку (матеріали/розділ). 2019. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31396/> (дата звернення: 2.10.2025).
23. Літіченко О.Д. Програма навчальної дисципліни (теорія/курс) щодо соціального розвитку та соціальної компетентності дошкільників. Київ: університет імені Бориса Грінченка, 2016. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/15705/1/O_Litichenko_Programa_Teoria.pdf (дата звернення: 2.10.2025).
24. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ . Академвидав, 2011. 384 с.
25. Дмитренко А.І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в процесі творчої ігрової діяльності (кваліфікаційна робота). Черкаси, 2020. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/4110/1/dmitr.pdf> (дата звернення: 15.12.2025).
26. Злотнік Г.М. Стратегії виховання у сім'ї: монографія. Тернопіль. Мандрівець. 2020. 190 с.

27. Нова українська школа. Як розвивати емоційний інтелект: поради для роботи з дітьми (матеріал для педагогів). URL: <https://nus.org.ua/2018/09/24/yak-rozvyvaty-emotsijnyj-intelekt-porady-dlya-roboty-z-ditmy/> (дата звернення: 12.10.2025).
28. Неудачина Т.І. Психологія розвитку та формування особистості дитини: *відп. ред.* Харків. ХНПУ, 2018. 76 с.
29. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ. ІЗМН. 1998. 203 с.
30. Гордій Н.М. Гра як засіб розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку. Збірник наукових праць (психологія/педагогіка). 2018. URL: [https://nbuv.gov.ua/j-pdf/znppn_2018_82\(3\)_20.pdf](https://nbuv.gov.ua/j-pdf/znppn_2018_82(3)_20.pdf) (дата звернення: 12.10.2025).
31. Проєкт Базового компонента дошкільної освіти. 2020. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/proekt-bazovyy-komponent-doshkilnoyi-osvity_1.pdf (дата звернення: 13.10.2025).
32. Кубата Н.П., Айзенбарт М.М. Гра як засіб формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Молодий вчений. 2018. № 5(1).
33. Васильєва С., Гавриш Н., Луценко В. та ін. Поряд і разом: соціалізуємо старшого дошкільника: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Н. Гавриш. Кропивницький, 2018.
34. Ігри та поради для розвитку навички взаємодії з однолітками дошкільника. *Learning.ua/* 13 березня 2023. URL: <https://learning.ua/blog/202303/ihry-ta-porady-dlia-rozvytku-navychky-vzaiemodii-z-odnolitkami-doshkilnyka/> (дата звернення: 13.06.2025).
35. Луценко В.О. Соціально-комунікативне середовище як засіб розвитку старшого дошкільника. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2019. С. 220–229.
36. Кононко О.Л. Соціалізація дитини дошкільного віку: сучасний дискурс. Київ. Літера ЛТД. 2019. 312 с.

37. 5 мітів про іграшки, які заважають нам розуміти дітей: гра, що стає терапією. *Нова українська школа*. 2025. URL: <https://nus.org.ua/2025/09/18/5-mitiv-pro-igrashky-yaki-zavazhayut-nam-rozumity-ditej-gra-shho-staye-terapiyeyu/> (дата звернення: 14.06.2025).
38. Діагностики соціального розвитку у дітей дошкільного віку. Міжособистісна діагностика. АІС «Я-ПСИХОЛОГ». URL: <https://xn----fbomobdq1b9f.xn--j1amh/blog/post-84> (дата звернення: 17.06.2025).
39. Робота з батьками «Анкетування». *На Урок – освітній проєкт*. URL: <https://naurok.com.ua/robota-z-batkami-anketuvannya-249995.html> (дата звернення 25.06.2025).
40. Eurydice. Організація дошкільної освіти та догляду за дітьми дошкільного віку. URL: <https://eurydice.iea.gov.ua> (Дата звернення: 03.07.2025).
41. Бондаренко К.І. Формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку (кваліфікаційна/наукова робота). Полтава, 2020.
42. Операційно-діяльнісний компонент процесу навчання. Основні ланки (етапи) процесу навчання. *Файловий архів студентів*. URL: <https://studfile.net/preview/7643205/page:27/> (дата звернення 15.07.2025).
43. Шульга Л.М. Соціальна компетентність як важлива складова дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. № 7. С. 2–6.
44. Лисенко Н.І. Соціальні навички в контексті емоційного розвитку дітей. *Психолого-педагогічні студії*. 2022. № 3. С. 14–19.
45. Кубата Н.П., Айзенбарт М.М. Соціальна компетентність дошкільників: діагностика та розвиток. Київ. 2018. 112 с.
46. Лесіна Т.М. Підготовка вихователів до розвитку соціальних навичок дітей дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Полтава, 2019.
47. Сіренко А.Є. Формуємо впевнену особистість дошкільника : програма для дітей старшого дошкільного віку щодо формування впевненості Черкаси. ЧОПОПП, 2014. 48 с.

48. Павленко Н.О. Використання інтерактивних педагогічних технологій : автореф. дис. канд. пед. Наук. АПН України. Київ. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. 2008. 21 с.
49. Прохоренко Л.І., Шевченко В.М., Шевченко Ю.В. та ін. Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку. Київ. Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України. 2022. 40 с.
50. Хартман О.Ю. Соціальна адаптація дітей у постпандемічний період. *Психолог дошкілля*. № 1. 2022. С. 8–11.
51. Піроженко Т.О., Хартман О. Програма розвитку соціальних навичок «Вчимося жити разом». Київ. МОН. 2020.
52. Освітня програма «Впевнений старт». Київ. Міністерство освіти і науки України. 2020. URL: <https://61.zdo.zhitomir.ua/wp-content/uploads/2021/05/vpevnenyj-start-ii-molodsha-grupa.pdf> (дата звернення: 23.07.2025)
53. CASEL. *SEL Framework*. Chicago: Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, 2020 URL: <https://casel.org/sel-framework> (дата звернення: 23.07.2025)
54. Приватний дитячий садок Олени Ведернікової. Київ: Приватна школа Олени Ведернікової. URL: <https://schools.ev-private.school/dytyachi-sadok/> (дата звернення: 03.08.2025).
55. Жуковська А.І. Сюжетно-рольова гра «Супермаркет» для дітей середнього віку. Всеосвіта. 2020. URL: <https://vseosvita.ua/library/suzetno-rolova-gra-supermarket-dla-ditej-serednogo-viku-276254.html> (дата звернення: 13.07.2025).
56. Рухливі ігри для дітей раннього віку. Всеосвіта, 2022. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100grkg-9428.doc.html> (дата звернення: 15.07.2025).

57. Поняття і роль життєвих навичок, Модуль 4.1. MultyCourse, 2025. URL: <https://multycourse.com.ua/ua/page/19/66> (дата звернення: 17.07.2025).
58. Агамер'янц Л.М. Створення освітньо-ігрового середовища для розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок дошкільників: метод. рек. (за матеріалами роботи творчої групи «Мовні барви» Школи раннього гармонійного розвитку дитини «Радість»). Слов'янськ, 2019. 52 с.
59. Види інтерактивних методів та прийомів навчання. Всеосвіта/ 2023. URL: <https://vseosvita.ua/library/vydy-interaktyvnykh-metodiv-ta-priyomiv-navchannia-641318.html> (дата звернення: 27.08.2025).
60. Колективні творчі ігри як засіб соціалізації дошкільників. Центр розвитку дитини «Гармонія». 2017. URL: <http://www.garmoniya.mk.ua/articles/kolektyvni-tvorchi-igry-yak-zasib-socializaciyi-doshkilnykiv.html> (дата звернення: 05.09.2025).
61. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ. Академвидав, 2008. 431 с.
62. Плоска О.В. Соціально-психологічні особливості соціалізації дітей у дитячому садку: курсова робота. Тернопіль. ТНЕУ. 2017. С. 5.
63. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Ключові компетентності та ключові життєві навички в контексті викликів сучасного світу. *Матеріали II Міжнародного симпозиуму освіта і здоров'я підростаючого покоління*. 24–26 квітня. 2018. С. 13–18.
64. Колмикова О. Формування соціальної компетентності учнів початкової школи у позаурочний час. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 3 (55). С. 54–59.
65. Капська А.Й. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ. Центр учбової літератури. 2012. 248 с.
66. Піроженко Т.О. Психолого-педагогічна підтримка соціального становлення дошкільника. *Дошкільне виховання*. № 3. Київ. 2017. С. 4–7.

67. Aytuzon. Розвиток соціальних навичок. URL: <https://aytuzon.com.ua/rozvutok-soc-navuchhok/> (дата звернення: 05.06.2025).
68. Малецька О.О. Особливості впливу професійного самовизначення учнів у сфері інформаційних технологій на їх комунікативну сферу. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/psy/16march2017/13.pdf> (дата звернення: 13.11.2025).
69. Кожухівська В.Д. Особливості формування соціальної компетентності старших дошкільників у предметно-розвивальному середовищі ЗДО. Ніжин. 2019. С. 10-12.
70. Кубата Н.П., Айзенбарт М.М. Гра як засіб формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Львівського національного університету імені Івана Франка. Психологія*. Львів. ЛНУ імені Івана Франка. 2020. С. 45-49.
71. Рогальська-Яблонська І.П. Соціалізація дітей в умовах сучасного освітнього середовища ДНЗ на засадах наступності та перспективності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 37, т. 1. Миколаїв. МНУ, С. 351–356.
72. Луцинська О.В., Ростикус Н.П. Використання мовленнєвих ситуацій та інтерактивної дошки на уроках розвитку зв'язного мовлення. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Львів. ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 2.
73. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ. Академвидав, 2011. 384 с.
74. Чеботарьова О.В., Гладченко І.В., Ярмола Н.А. Основи діагностичної діяльності корекційного педагога в роботі з дітьми з комплексними порушеннями розвитку: метод. рек. Київ. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. 2019. 28 с.

75. Кривіцька К., Коновальчук І.І. Сутність та зміст формування соціальної компетентності в дітей молодшого шкільного віку. Житомир. ЖДУ імені І. Франка. 2017. С. 1-6.

76. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ. Центр учбової літератури. 2012. 424 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Сценарій гри сюжетно-рольової «Магазин» для дітей дошкільного віку у рамках експериментальної діагностики магістерської роботи.

Мета. Розвивати в дітей уміння домовлятися, розподіляти ролі, вести діалог, проявляти ініціативу й дотримуватись правил соціальної поведінки у змодельованій ситуації купівлі-продажу.

Обладнання. Ігрові атрибути магазину: каса, грошові купюри, продуктові товари (іграшкові або муляжі), кошики, пакети, бейджі «продавець», «покупець».

Учасники. 4–5 дітей середнього або старшого дошкільного віку.

Вступна частина (організаційний момент).

Вихователь пропонує дітям уявити, що вони прийшли до магазину. Разом з дітьми визначається, який саме це магазин. Обговорюються ролі: продавці, покупці, касир, охоронець.

Запитання для мотивації:

- Хто працює в магазині?
- Що роблять покупці?
- Як треба поводитись, щоб усім було приємно?

Основна частина (ігрова взаємодія).

- Діти самостійно розподіляють ролі. Вихователь спостерігає, не втручаючись, але фіксує прояви ініціативи, домовленостей, конфліктів.
- Продавці готують прилавок, розкладають товари. Покупці підходять, ставлять запитання, роблять вибір, розраховуються.
- Касир допомагає з грошима, видає решту, вітає та прощається з клієнтами.
- Якщо виникає спірна ситуація (черга, відсутній товар, не вистачає грошей) — вихователь створює умови для пошуку спільного рішення дітьми.

Заклучна частина (рефлексія).

Вихователь разом із дітьми обговорює, що вдалось найкраще, хто був уважним, ввічливим, хто допомагав іншим.

Питання для обговорення:

- Як ви себе почували під час гри?
- Що треба, щоб у магазині панував порядок і гарний настрій?
- Кому сьогодні можна подякувати за добру роботу?

Додаток 2

Сценарій гри сюжетно-рольової «Будуємо разом» для дітей дошкільного віку у рамках експериментальної діагностики магістерської роботи.

Мета. Формувати в дітей уміння співпрацювати, домовлятися про спільні дії, узгоджувати плани, допомагати одне одному під час спільної діяльності.

Матеріали. Будівельний конструктор, кубики, деталі LEGO, фігурки людей, техніка.

Учасники. 4–5 дітей середнього або старшого дошкільного віку.

Хід гри**1. Вступ.**

Вихователь пропонує дітям побудувати спільний об'єкт — будинок, місто, школу чи лікарню. Разом визначають ролі: архітектор, будівельники, дизайнер, водій крана тощо.

Коротке обговорення: «Що потрібно, щоб будівництво вдалося?»

2. Основна частина.

- Діти домовляються, хто що робить, узгоджують план дій.
- У процесі будівництва вчаться ділитися матеріалами, допомагати одне одному.

- Вихователь фіксує прояви ініціативи, взаємодопомоги, комунікації, а також конфліктні моменти й способи їх вирішення.

3. Підсумок.

Обговорення результату: «Що вийшло найкраще? Як вам вдалося домовитись?» Підкреслюється важливість командної роботи та поваги до ідей інших.

Додаток 3

Сценарії гри сюжетно-рольової «Повернення іграшки» для дітей дошкільного віку у рамках експериментальної діагностики магістерської роботи.

Мета. Формувати в дітей уміння вирішувати конфліктні ситуації мирним шляхом, розвивати емпатію, вміння просити вибачення й домовлятися.

Матеріали. Дві однакові або улюблені іграшки, сюжетні атрибути (стіл, полиця, коробка для іграшок).

Учасники. 3–4 дитини середнього або старшого дошкільного віку.

Хід гри

1. Вступ.

Вихователь створює ситуацію: одна дитина взяла чужу іграшку без дозволу. Інша засмучена. Пропонується знайти спосіб вирішити ситуацію, щоб усім було добре.

2. Основна частина.

- Діти розігрують різні варіанти поведінки: попросити вибачення, домовитись, обмінятись, грати разом.
- Вихователь спостерігає, чи діти здатні розпізнати емоційний стан іншого, чи пропонують мирні рішення.
- За потреби педагог ставить запитання-навігатори:
«Що ти можеш сказати другові, щоб він не сумував?»
«Як можна зробити, щоб усім було приємно?»

3. Підсумок.

Обговорення гри: хто проявив доброту, хто допоміг знайти рішення, як можна уникати таких ситуацій надалі.

*Додаток 4**Сценарій рухливої гри для розвитку емоційної саморегуляції «Стоп-сигнал» для дітей дошкільного віку у рамках експериментальної діагностики*

Мета. Розвивати здатність дітей контролювати свої дії, зупинятись за сигналом, концентрувати увагу та дотримуватись правил.

Матеріали. Кольорові картки або свисток.

Хід гри

Діти вільно рухаються по залу під музику. На слово або сигнал «СТОП!» — усі повинні завмерти. Хто продовжує рух — виконує веселе завдання (плеснути в долоні, сказати комплімент другові).

Додаток 5

*Сценарій рухливої гри для розвитку емоційної саморегуляції
«Червоне-зелене світло» для дітей дошкільного віку у рамках
експериментальної діагностики*

Мета. Формувати самоконтроль, уважність, вміння реагувати відповідно до інструкції.

Матеріали. Картки з кольорами світлофора або світлові сигнали.

Хід гри:

Вихователь показує зелену картку — діти рухаються; жовту — уповільнюються; червону — зупиняються. Можна додати елементи сюжетності («Машини їдуть дорогою», «Пішоходи переходять вулицю»).

Додаток 6

*Сценарій рухливої гри для розвитку емоційної саморегуляції
«Ведмедик спить» для дітей дошкільного віку у рамках
експериментальної діагностики*

Мета гри:

Розвивати вміння дітей усвідомлено змінювати активний і спокійний емоційно-руховий стан, формувати навички самоконтролю поведінки, регуляції гучності голосу та темпу рухів відповідно до заданих умов.

Завдання гри:

- формувати здатність дітей стримувати імпульсивні рухи;
- розвивати уважність і здатність діяти за сигналом дорослого;
- сприяти розвитку емоційної врівноваженості та саморегуляції;
- створювати умови для позитивної емоційної взаємодії в групі.

Матеріали: М'яка іграшка (ведмедик), килимок або м'яке покриття для розміщення іграшки.

Учасники: Діти дошкільного віку (групова форма роботи).

Хід гри: Вихователь розміщує м'яку іграшку-ведмедика на килимку та повідомляє дітям, що ведмедик зараз спить і його не можна будити. Діти тихо рухаються навколо іграшки, намагаючись не шуміти, рухатися плавно та обережно. За сигналом вихователя «Ведмедик спить» усі діти завмирають у тій позі, в якій перебували, контролюючи свої рухи та емоції.

Після цього вихователь промовляє: «Ведмедик прокинувся», і діти можуть вільно рухатися, бігати, виконувати активні рухи, виражаючи радість та емоційне пожвавлення. Через певний час вихователь знову подає сигнал «Ведмедик спить», і діти мають швидко перейти зі стану активності до стану спокою.

Гру можна повторити кілька разів, змінюючи темп подачі сигналів або пропонуючи одній із дітей виконувати роль ведмедика.

Очікуваний результат: У процесі гри у дітей формуються навички емоційної саморегуляції, здатність контролювати власні рухи та поведінку,

швидко переключатися між різними емоційними станами, знижувати рівень збудження та діяти відповідно до встановлених правил.

Педагогічні зауваги: Вихователю доцільно підтримувати доброзичливу атмосферу гри, заохочувати дітей до самостійного контролю поведінки, звертати увагу не на помилки, а на успіхи та позитивні зрушення в емоційній врівноваженості кожної дитини.